

Sömürgecilik Afrika'nın Kaderi mi? Olası Bir İtiraz Olarak Afrika'nın Potansiyel İmajı*

Mustafa Ateş**

Öz

Sömürgeciliğin Afrika'nın tarihi imajının bir konusu olduğu hususunda fikir birliğine varılabilir. Bununla birlikte sömürge sonrası dönemde Afrikalı devletlerin maruz kaldığı sömürgecilik ardılı yaklaşımlar da yeni sömürgecilik olarak adlandırılmakta ve yaşayan imajını etkilemektedir. Gelecekte de Afrika sömürgecilik benzeri yaklaşımlara maruz kalacak mıdır? Sömürgeci uygulamalara karşı Afrikalı bir itiraz söz konusu olabilir mi? Bu soruların cevabı Afrika'nın potansiyel imajında gizlidir. Bu çalışmanın temel amacı, Afrika'nın potansiyel imajının oluşmasına etki eden faktörleri, Afrika'nın geleceğe dönük potansiyel güçlerini ortaya koymaktır. Çalışmada imaj teorisi çerçevesinde, uluslararası imajın bir bileşeni olan ve geleceğe ilişkin kodlardan oluşan potansiyel imaj açısından Afrika'nın görünümü ele alınmıştır. Çalışmada Afrika'nın potansiyel imajının sömürgecilik ardılı yaklaşımlara bir meydan okuma olduğu iddia edilmektedir. Çalışmada Afrika'nın potansiyel imajının ekonomik ve toplumsal unsurları barındıran olumlu kodlar içerdiği öne sürülmüştür. Afrikalı devletler için kalkınma fırsatı sunan genç nüfus potansiyeli, gelecekteki küresel refah ve muhtemel iş gücü açığı açısından son derece önemlidir. Kıtada benlik imajını olumlu etkilemeye yönelik vizyon çalışmaları mevcuttur. Geleceğin teknolojilerinin ihtiyaç duyacağı madenler Afrika'da bol miktarda bulunmaktadır. Dünya açısından gelecekte önemi artacak olan yeşil hidrojen enerjisi ve doğalgaz rezervi bakımından Afrikalı devletler büyük bir potansiyele sahiptir. Afrikalı devletler potansiyel güç unsurlarıyla uluslararası itibarını artırabilir ve geleneksel sömürge yaklaşımı sergileyen devletlerin kendilerine yönelik davranışlarını değiştirebilirler.

Anahtar Kelimeler : Afrika, Sömürgecilik, Yeni sömürgecilik, İmaj teorisi, Potansiyel imaj

Is colonialism the fate of Africa? Potential Image of Africa as a Possible Objection

Abstract

A consensus can be reached that colonialism is a theme in the historical image of Africa. In addition, the post-colonial approaches that African states were exposed to in the post-colonial period are also called neo-colonialism and affect the image of the living. Will Africa be subjected to approaches similar to colonialism in the future? Could there be an African objection to colonial approaches? The answer to these questions is hidden in the potential image of Africa. The main purpose of this study is to reveal the factors affecting the formation of Africa's potential image and the hidden powers of Africa for the future. In the study, within the framework of image theory, the appearance of Africa in terms of potential image, which is a component of the international image and consists of codes for the future, is discussed. The study claims that Africa's future potential is a challenge to post-colonial approaches. The study suggests that Africa's potential image contains positive codes that include economic and social elements. The potential of the young population, which provides development opportunities for African states, is extremely important in terms of future global prosperity and possible labor shortages. There are vision studies aimed at positively affecting self-image in the continent. The minerals that future technologies will need are abundant in Africa. African states have great potential in terms of green hydrogen energy and natural gas reserves, which will increase in importance for the world in the future. African states can increase their international reputation with their potential power elements and change the behavior of states that exhibit traditional colonial approaches towards them.

Keywords : Africa, Colonialism, Neo-colonialism, Image theory, Potential image.

* Bu çalışma, 25-27 Mayıs 2024 tarihinde İnönü Üniversitesi'nde düzenlenen Uluslararası Afrika Sempozyumu'nda aynı adla sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

** İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler ABD, İstanbul, Türkiye, mates9271@gmail.com, Orcid: 0000-0003-4336-0391

Geliş Tarihi (Received): 25.11.2024 **Kabul Tarihi (Accepted):** 28.02.2025 **Yayın Tarihi (Published):** 30.03.2025

Atf/Cite: Ateş, M. (2025). Sömürgecilik Afrika'nın Kaderi mi? Olası Bir İtiraz Olarak Afrika'nın Potansiyel İmajı. ChronAfrica, 2(1), 18 - 44. <https://doi.org/10.62841/ChronAfrica.2025.237>

Copyright © 2025 The Author(s). This is an open-access article under the Creative Commons Attribution License (CC BY) which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium or format, provided the original work is properly cited.

Giriş

Afrika kıtası, yaklaşık olarak beş asır boyunca Batılı sömürgeci güçler tarafından tahakküm altına alınmış; kaynakların, toprakların, kültürlerin, inançların sömürüldüğü geniş çaplı bir sömürgeleştirme hareketi ile karşı karşıya kalmıştır (Ocheni ve Nwankwo, 2012; Okon, 2014; Acemoglu ve Robinson, 2010; Khapoya, 2015, Michelman, 1995). Afrika sömürgeciliği kapsamlı ve sistematik olarak 20. yüzyılın ortalarına kadar resmen devam etmiştir. Sömürgecilik siyasi, ekonomik ve toplumsal yönleriyle tüm kıtayı etkileyen bir faaliyet olarak kendini göstermiştir. 1400'lerin sonlarında altın ve köle ticareti üzerinden başlayan gezginlerin, şirketlerin, misyonerlerin dâhil olduğu çeşitli sömürge yönetim sistemlerinin uygulandığı bir düzen kurulmuştur. Kurulan bu tahakküm sistemi Afrikalı devletlerin bağımsızlıkları sonrası yeni yüzüyle devam etmiştir. Yeni sömürgecilik olarak ifade edilen bu durum; siyasi, ekonomik ve toplumsal düzeyleri ile Afrikalı devletler üzerinde sömürgecilik ardılı yaklaşımlar olarak kendini göstermiştir (Kieh, 1992; Vengroff, 1975; Lassou ve diğerleri, 2019; Boateng, 2017; Harshe, 1980; Rahaman, Yeazdani ve Mahmud, 2017).

Uluslararası ilişkilerde devletlerin davranışlarının açıklanmasında kullanılan uluslararası imaj teorisine göre devlet davranışları, diğerlerinin sizi nasıl gördüğü (öteki algısı) ve sizin kendinizi nasıl gördüğünüzle (benlik algısı) ilgilidir (Herrmann ve Fischerkeller, 1995; Bilali, 2010; Alexander, Levin ve Henry, 2005; Herrmann, 2013; Beach ve Mitchell, 1987; Boulding, 1959). Beş asır boyunca Afrika'nın maruz kaldığı sömürgecilik ve günümüzde farklı yaklaşımlar ile sürdürülen yeni sömürgeci uygulamalar, geleceğe dönük öteki algısı hakkında bir öngörude bulunulmasını sağlamaktadır. Bu durum geçmişte resmi olarak (de jure) varlık gösteren ve günümüzde fiili olarak (de facto) olarak gözlemlenebilen sömürgeciliğin gelecekte de devam etmesiyle mi sonuçlanacaktır? Afrika için alternatif bir gelecek mümkün müdür? Devam edegelen sömürgeciliğe Afrikalı bir itiraz mümkün müdür? Afrikalı devletlerin buna yönelik bir potansiyeli var mıdır? Araştırmamızın temel sorularını ve çerçevesini çizen bu sorulara verilecek cevabın merkezinde, Afrika'nın uluslararası imajı özellikle de geleceğe yönelik olan potansiyel imajı yer almaktadır.

Afrikalı devletlerin uluslararası imajına bakıldığı takdirde dün olduğu gibi bugün de sömürgecilik eksenli bir bakışın olduğu görülmektedir. Bunun ardında yatan en büyük faktörlerden birisi de Afrikalının benlik imajıdır. Zira sömürgecilik, sadece dünyanın Afrika'ya olan bakışıyla değil Afrika'nın benlik imajıyla da ilgili bir durumdur. Mengeninin iki kanadını oluşturan öteki ve benlik imajı arasında sıkışan Afrika, dün olduğu gibi bugün de yeni yaklaşımlarla sömürgeciliğe maruz kalmaktadır. Ancak mevcut durumda ve geleceğe yönelik birçok potansiyel atfedilen Afrika'nın uluslararası imajı gelecekte başka bir yöne evrilebilir. Geleceğe yönelik öngörüler Afrika'nın uluslararası ilişkilerdeki potansiyel imajının olumlu kodlarla birlikte anılmasını sağlamaktadır. Bu kodlar Afrikalı devletler için potansiyel oluşturmaktadır. Afrikalı devletler bu potansiyellerini iyi değerlendirdiği takdirde atılım gerçekleştirerek, kendi kalkınmasının yanı sıra dünyanın refahına da çok büyük bir katkı sunabilirler.

Bu çalışmada Afrika'nın uluslararası imajı, tarihî, yaşayan ve potansiyel olmak üzere imaj teorisinin üç bileşeni üzerinden ele alınmıştır. Tarihî ve yaşayan imajlarında baskın ve olumsuz kodlar olarak sırasıyla sömürgecilik ve yeni sömürgecilik üzerinden bir değerlendirme yapılmıştır. Gelecekte sömürgeciliğe bir meydan okuma olarak Afrikalı devletlerin potansiyel imajlarının temel dinamikleri incelenmiştir. Çalışma, Sahra-altı Afrika bölgesindeki devletlerle sınırlı tutulmuştur. Bu sistem üzerine

kurulan çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde çalışmanın kuramsal çerçevesini oluşturmak amacıyla imaj teorisi ve teorinin uluslararası imaj yaklaşımı ele alınmıştır. İkinci bölümde Afrika'nın tarihî imajında sömürgecilğe, üçüncü bölümde ise Afrika'nın yaşayan imajında yeni sömürgecilğe değinilmiştir. Son bölümde ise Afrika'nın geleceğe dönük imajı olan potansiyel imajına yer verilmiştir. Bu bölümde Afrika'nın geleceğe dönük potansiyel imajı, başka bir deyişle güçlü olması beklenen yönleri ele alınmıştır.

1. İmaj Teorisi ve Uluslararası İmaj Yaklaşımı

“İmaj” kavramı çevremizdeki karmaşık dünyayı çerçevelemek ve organize etmek için kullandığımız zihinsel temsil olarak tanımlanmaktadır (Voss ve Dorsey, 1992, s. 8). İmajlar bilişsel süreçler sonucu ortaya çıkar; zihnin olayları ve insanları kategorize etmek için kullandığı bir tür klişelerdir (Mintz ve DeRouen 2010, s. 101). İmajın zihinsel süreçler sonucu ortaya çıkması itibarıyla algıyla doğrudan ve güçlü bir ilişkisi vardır. İmaj algının bir parçası olarak ifade edilebilir (Özdemirci ve Önder, 2018, s. 64). Ancak imajı algının nihai hali olarak ifade etmek gerekir. İmaj, algı aracılığıyla bilişsel olarak depolanmış bilgilerin anlamlı hale gelmesi neticesinde basmakalıp yargılar olarak ortaya çıkmaktadır.

İmaj teorisi uzunca bir süre uluslararası ilişkiler disiplini tarafından dikkate alınmamıştır. Ancak 1959 yılında Boulding ile başlayan çeşitli çalışmalarla (Herrmann ve Fischerkeller, 1995; Kaplowitz, 1990; Beach ve Mitchell, 1987; Herrmann, 2013) disiplindeki yerini almıştır. İmaj teorisi politik psikolojik bir yaklaşım olarak gün yüzüne çıkmıştır. İmaj teorisi devletlerin imajlarının kökenlerini ve sonuçlarını incelemekte ve devletlerin davranışlarını algılar, basmakalıp yargılar ve imajlar üzerinden açıklamaktadır. İmaj teorisi, imajların karşılıklı etkileşimle geliştiğini ve uluslararası ilişkileri açıklayabildiğini savunmaktadır (Ametbek, 2017).

Devletlerin birbirlerini algılayış biçimleri sonucu ortaya çıkan imajlar devletlerin davranışlarını şekillendirmektedir. Örneğin güvenlik ikileminde olduğu gibi bir devlet diğerinin tamamen savunma amaçlı giriştiği silahlanma faaliyetini tehdit olarak algılayabilir ve nihayetinde bu durum devletleri savaş pozisyonuna getirebilir. Bir devletin karşıdaki devleti kendi başının çaresine bakmaktan aciz, güç kapasitesi olarak zayıf, yönlendirmeye muhtaç olarak görmesi o devlet üzerinde tahakküm kurma ve sömürme girişiminde bulunmaya sevk edebilir (Alexander, Levin ve Henry, 2005, ss. 29-31). Bu bağlamda algı ve nihayetinde ortaya çıkan imaj devletlerin birbirine yönelik davranışlarını, nihayetinde uluslararası ilişkileri etkilemektedir.

Kavramın uluslararası ilişkiler disiplinine ilk girişi Kenneth E. Boulding (1959) tarafından uluslararası sistemi açıklamak amacıyla gerçekleşmiştir. Boulding'e göre (1959, ss.120-121) devletlerarası davranışı belirleyen şey gerçeklerden ziyade imajlardır. Aktörler olduklarından ziyade dış dünyanın onları nasıl gördüğüyle daha fazla ilgilenirler. Nesnel gerçeklik imajların gerisinde kalmaktadır. Boulding tarafından ortaya konulan bu yaklaşım uluslararası imaj teorisi olarak adlandırılmıştır. İmaj teorisi, algılayanın algılanana yönelik öteki imajı ve algılayan aktörün özüne dönük benlik imajı şeklinde tanımlanabilecek ulusal öz-imaj (national self-image) olmak üzere temelde iki faktöre dayanmaktadır (Herrmann ve Fischerkeller, 1995, ss. 424-428; Neack, 2019, s. 83).

Öteki imajı, Soğuk Savaş döneminde yalnızca “düşman imajı” üzerinden tanımlanırken Herrmann ve

Fischerkeller (1995, ss. 424-428) beş farklı imaj türünü içeren daha geniş bir imaj teorisi önermiştir. Bunlar; düşman, müttefik, dejenere/yoğlaşmış, sömürge/bağımlı ve emperyalist imajlarıdır. Bu imaj yaklaşımı açısından Afrika, 15.-20. yüzyıllar arası sömürgeci Batılı devletler tarafından “sömürge imajı” çerçevesinde algılanmıştır. Afrika kıtasında yaşayan halklar ve devletler ise sömürgeci devletleri, güçlü ve kültürel olarak üstün, kendi ülkelerinin kaynaklarını sömüren olarak gördükleri için “emperyalist imaj” çerçevesinde algılamışlardır.

Ulusal öz-imaj ise ulus-içi klişelerden oluşmaktadır. Ulusal öz-imaj temelde ulusların içindeki insanların ve grupların kendilerini nasıl gördükleri, kim oldukları, ülkelerinin dünyada “ne” olduğu ve ülkelerinin dünyada ne yaptığı hakkındaki anlatıdır (Neack, 2019, s. 83). Bir halkın kendisi hakkında neyi sevip neyi sevmediği, tarihini nasıl gördüğü, uluslararası ilişkilerdeki güçleri ve sınırları hakkındaki benlik algılarından oluşmaktadır (Kaplowitz, 1990, ss. 48-51). Ulusal öz-imaj, tarihsel algı ve kimlik olmak üzere iki faktörün etkisi altındadır.

Tarihsel algı ulusların geçmişleri ile ilgilidir. Tarihteki aşağılayıcı veya ihtişamlı dönemler ulusların mevcut ve geleceğe dönük davranışlarını etkiler. Örneğin geçmiş zafer dönemlerine dönme arzusu gelecek için cesaret oluşturabilir. “Bir zamanlar harikaysak, kesinlikle yeniden harika olabiliriz” (Kaplowitz, 1990, s. 51). Geçmişin ihtişamlı dönemlerine geri dönme düşüncesi gelecek adına motivasyon kaynağı olabilir. Bir Osmanlı bakiyesi olan Türkiye’nin, eski Osmanlı coğrafyalarındaki (Balkanlar, Ortadoğu, Afrika) faaliyetleri bu açıdan değerlendirilebilir. Aşağılayıcı tarih algıları ulusların geçmiş özgüvenlerini yeniden kazanmak veya sürdürmek için çatışma peşinde koşmalarına da neden olabilir (Kaplowitz, 1990, s. 51).

İkinci faktör ise ulusal kimliklerdir. Başkalarının (tanıma) ve kendilerinin (tanımlama) nasıl görüldüğüne yönelik algı karşılıklı olarak ilişki içindedir. Devletler genel olarak iyi ve barışçıl olan tarafı kendileri ile özdeşleştirirken başkalarını ise kötü ve saldırgan olarak tanımlama eğilimindedir (Jervis, 2017, s.4). Ulusal kimlikler bu etkileşim sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan ulusal kimlikler uluslararası imajı da oluşturmaktadır.

Karagöz Yerdelen, (2017) devletlerin uluslararası imajlarını tarihî, yaşayan ve potansiyel olmak üzere üç bileşene ayırmıştır. Tarihî imaj geçmişin kodlarını bünyesinde barındırır. Ulusların geçmiş deneyimleri, diğer aktörler nezdindeki olumlu-olumsuz izlenimler, tarihî kodların oluşmasını sağlamaktadır (Karagöz Yerdelen, 2017, ss. 46-49). Örneğin Türkiye’nin Ermeni ve Kıbrıs sorunlarının bugünkü uluslararası ilişkilerdeki yansıması dikkate alındığında, bu meselelerin Türkiye açısından diğer devletler nezdinde olumsuz tarihî imaja neden olduğu söylenebilir.

Yaşayan imaj ise ulusların bugünü ile ilgilidir. Mevcut koşullar yaşayan kodların oluşmasını sağlamaktadır. Örneğin Yahudiler uğradıkları soykırım geçmişlerinden dolayı “mağdur bir ulus” tarihsel algısına sahipken bugün İsrail’in Gazze’de uluslararası hukuku hiçe sayarak uygulamış olduğu zulüm, yaşayan imaj açısından ‘soykırım yapan bir devlet’ kodu ile anılmasına neden olmaktadır. Güney Afrika Cumhuriyeti’nin Uluslararası Adalet Divanı’nda İsrail’e karşı açtığı dava da yaşayan imaja örnek verilebilir. Güney Afrika açmış olduğu bu dava ile dünyanın birçok yerinden destek almıştır (Aksünger, 2024). Bu gelişme dünya siyasetindeki adaletsiz bir tutuma tepki koyması açısından Güney Afrika’nın imajına olumlu bir katkı sunmuştur. Güney Afrika’nın açmış olduğu davada, İsrail hükümetinin

Gazze'deki uygulamalarını kendi ülkesindeki “apartheid (ırk ayrımcılığı) rejimiyle” kıyaslaması (BBC, 2024), aynı zamanda tarihindeki “aşağılayıcı bir dönem”e atıf yapmış olması itibariyle tarihsel algısıyla da ilgilidir.

Potansiyel imaj ise geleceğe dönük kodlardan oluşmaktadır. Bu kodlar genel olarak ekonomik veriler ve yatırım projeleri çerçevesinde şekillenmektedir. Bir ülkenin küresel piyasa koşullarındaki dinamik etkisinin artması geleceğe dönük olumlu imaj sağlayan faktörlerden birisidir (Karagöz Yerdelen, 2017, ss.46-49). Örneğin günümüzde BRICS ülkeleri uluslararası ilişkilerde hem ekonomik hem de siyasi olarak etkinliğini artırmaktadırlar. Özünde ekonomik bir topluluk olan BRICS'in 2024 yılında yaşamış olduğu genişleme ile birlikte potansiyelinin giderek artacağına yönelik bir görüş ağırlık kazanmıştır (Patric, 2024; Ferragamo, 2024; Darnal ve diğerleri, 2023). Afrikalı ülkeler olan Güney Afrika Cumhuriyeti'nin, Etiyopya'nın ve Mısır'ın topluluğa üye olmaları, topluluğun olumlu potansiyel imajına paralel olarak olumlu imaja sahip olmaları beklenebilir. Potansiyel imajlar yalnızca ekonomik göstergeler üzerinden değil aynı zamanda siyasi ve sosyo-kültürel faktörler üzerinden de olumlu kodları bünyesinde barındırmaktadır. Sosyal organizasyonlar da artık birer imaj kaynağıdır (Karagöz Yerdelen, 2017, s.48). Buna yine Afrika'dan bir örnek olarak 2010 yılında dünya kupasının Güney Afrika Cumhuriyeti'nde düzenlenmesi verilebilir. Dünyanın en büyük futbol organizasyonu olan dünya kupasının ilk defa Afrika kıtasında düzenlenmesi, 2010 sonrası dönemde hem ülke hem kıta için olumlu bir imaj oluşturucağı faktör olarak değerlendirilebilir (Ferreira Donaldson, 2014).

Afrika her ne kadar tarihî ve yaşayan imaj itibariyle sömürgecilik ve yeni sömürgecilik başta olmak üzere birçok olumsuz kodla anılsa da sunduğu potansiyel itibariyle geleceğe yönelik ağırlıklı olarak olumlu kodlarla anılmaktadır. Bu çalışma, Afrika'nın potansiyel imajına ait olumlu kodların tarihten günümüze değin süregelen sömürge algısını kırabileceğini iddia etmektedir. Bu görüş, imaj kavramını uluslararası ilişkilere kazandıran Boulding'e dayandırılmaktadır. Zira Boulding, bir devletin güçlü veya zayıf olarak algılanmasının algılayan devletin davranışında etkili olduğunu iddia etmektedir (Boulding'den aktaran Herrmann, 2013, s. 339). Bu yaklaşımdan mütevellit, Afrikalı devletlerin potansiyel imajının, diğer devletlerin onlara yönelik yaklaşımında belirleyici olacağını söylemek mümkündür. Bu açıdan Afrikalı devletlerin potansiyel imajı, diğer devletlerin süregelen sömürgeci yaklaşımlarına yönelik bir itiraz sunma, bu yaklaşımı değiştirme gücünü barındırmaktadır.

2. Afrika'nın Tarihî İmajında Olumsuz Bir Kod Olarak Sömürgecilik

Tarihî imaj geçmişin kodlarını bünyesinde barındırmaktadır. Tarihte yaşanmış olan ihtişam veya alçaltıcı dönemler tarihî imajı şekillendiren unsurlardandır. Afrika kıtası insanlığın başladığı coğrafya olarak çok köklü bir geçmişe sahiptir. Ancak Afrikalı devletlerin tarihî imajında 15. ve 20. yüzyıllar arasında yaşanan Avrupa temelli sömürgeciliğe ait kodların baskın konumda yer aldığını belirtmek gerekir. Bunun en büyük nedenlerinden birisi sömürge sisteminin günümüzü de etkileyecek derecede sistematik, kapsamlı ve uzun süreli olmasıdır.

Afrika sömürgeciliğinin ilk adımı 1422 yılında Portekizli denizcilerin Batı Afrika kıyılarına ulaşmalarıyla gerçekleşmiştir. Bu deniz seferleri baharat, köle ve altın ticaretini kontrol etme amacı taşııymaktaydı (Kerr, 2021, s. 45). Osmanlı Devleti'nin 15. yüzyılda Avrupa'da ve 16. yüzyılda Kuzey Afrika'da genişleyerek doğunun zenginliklerine giden stratejik noktaları ele geçirmesi Avrupalı

devletleri alternatif güzergâh arayışına itmiştir. Bu doğrultuda Portekiz ve İspanya'dan sonra Hollanda, İngiltere ve Fransa da Afrika'nın kıyı bölgelerinde sömürgecilik faaliyetlerine başlamışlardır. Bu dönemde kolonyal yönetimi kapsayan bir sistemden ziyade; köle, altın, fildişi ve çeşitli mallardan oluşan ticaretin ve Avrupalı devletlerin kıtanın kıyı bölgelerinde kurdukları kalelerin olduğu bilinmektedir (Rodney, 2015, s. 226). Avrupalılar, mevcut imkânların yetersizliğinden ötürü 19. yüzyıla kadar kıtanın iç kesimlerine nüfuz edememişlerdir. Avrupa'daki sanayileşme sonrası teknolojik silahların üretilmesi, tropik hastalıklara karşı ilaç geliştirilmesi, Afrika'nın iç kesimlerindeki sığ sularında ilerleyebilecek donanımda gemilerin üretilmesi ile sömürgeci güçler Afrika'nın iç kesimlerine doğru ilerlemişlerdir (Gilbert ve Reynolds, 2016, s. 406).

Tarihsel süreçte Avrupalı sömürgeci devletlerin Afrika kıtasında sömürge yönetimleri kurmasında gezginler ve misyonerler önemli bir yer tutmuştur. İskoçyalı, Fransız, İngiliz gezginler Afrika'nın coğrafi haritasını çıkarmak suretiyle sömürgeciliğin fizibilite çalışmasını yapmışlardır (Ataöv, 2010, ss. 31-36). Misyonerler ise Hıristiyanlığı yayma ve sömürgeciliğin zeminini hazırlama düşüncesinden kaynaklı olarak kıtaya çıkarma yapmışlardır. 19. yüzyıla kadar yerel kabilelerin gösterdikleri direnç nedeniyle misyonerlik faaliyetleri istenildiği oranda gelişim göstermemiştir. Ancak 19. yüzyıl ile birlikte misyonerlik faaliyetlerinin kıtada karşılık bulmasından kaynaklı olarak misyonerlerin kıtadaki etkinliği artmıştır. İngiltere'den Anglikan, ABD'den-Hollanda'dan ve Almanya'dan Protestan, Fransa'dan Katolik misyonerler kıtada faaliyet yürütmüşlerdir (Ataöv, 2010, ss. 28-29). Misyonerlik, temelde ekonomik bir faaliyet olan sömürgeciliğin toplumsal boyutunun ilk ve önemli bir adımını oluşturmuştur.

Afrika kıtasının sömürgeleştirilmesinde kıtanın yaklaşık üçte ikisinde sömürge yönetimi kuran Fransa ve İngiltere önemli rol oynamıştır. Fransa Afrika'nın batısında etkili olup doğuya doğru genişlerken İngiltere Afrika'nın güneyinde etkili olup doğu kıyılardan kuzeye doğru genişleme stratejisi izlemekteydi. İngiltere Cape-Kahire demiryolunu inşa ederek Hindistan'a kadar uzanacak bir demiryolu ağı hayali kurarken Fransa da batıdan ilerleyerek Sudan üzerinden Kahire'ye uzanan bir demiryolu kurma düşüncesindeydi (Okur, 2009, s. 96). Her iki devletin de sömürgecilik planlarında önemli bir yeri olan Mısır'ın 1882 yılında İngiltere tarafından işgali, ulusal birliklerini sağlayan Almanya ve İtalya'nın Afrika kıtasındaki sömürgecilik yarışına katılmaları, Kongo'daki paylaşım mücadelesi gibi bir takım nedenler, sömürgeci devletleri Afrika'yı paylaşmak amacıyla 1884-1885 yılında Berlin'de bir konferans düzenlemeye sevk etmiştir. (Ferro, 2017, s. 133) Berlin Konferansı Afrika'nın paylaşımında rakip sömürgeci güçler arasında savaşın çıkmasını önlemeyi ve sömürgeciliğin prensiplerini belirlemeyi amaçlamıştır. Nihayetinde yapılan antlaşmada Afrika için terra nullius (sahipsiz toprak) tanımlaması yapılmış ve "sözlü işgal" prensibinden "fiili işgal" prensibine geçilmiştir (Crave, 2015, ss. 32-33; Hazar, 2016 s. 184). Bu prensiple Afrika kıtası sahipsiz topraklar olarak belirlenmiş ve işgal edilen bölge işgal eden devletin sömürge alanı olarak kabul edilmiştir. Nihayetinde konferansla birlikte sömürgecilik resmiyet kazanmış, sömürgeci devletler arasındaki yarış hızlanmış, Fransa'nın ve İngiltere'nin yanı sıra Almanya, İtalya, Belçika, Portekiz ve İspanya da Afrika'da sömürge toprakları elde etmiştir.

Fransa ve İngiltere, Afrika kıtasındaki sömürgecilik yarışında sadece elde ettikleri geniş sömürge topraklarıyla değil, kurmuş oldukları sömürge sistemleriyle de ön plana çıkmıştır. Fransa doğrudan yönetim anlayışı ile İngiltere ise dolaylı yönetim anlayışı ile sömürgelerinde iki farklı yönetim sistemi kurmuşlardır (Athow ve Blanton, 2002; Blanton, Mason ve Athow, 2001). Fransa, sömürgelerinde katı

ve tek merkezli bir yönetim anlayışı benimsemiştir. Sömürgelerdeki madenleri, tarım topraklarını kendi kontrolüne almak ve Fransa'dan getirdiği vatandaşlarını buralara yerleştirmek suretiyle varlığını kalıcı hale getirmeyi amaçlamıştır. Fransa, “medenileştirme” söylemiyle yerel dili ve kültürü yok eden, yerel halkı Hristiyanlaştıran asimilasyon politikaları yürütmüştür (Şahin, 2022, ss. 246-252).

İngiltere ise sömürgelerinde daha esnek bir politika izlemiştir. Temelde dolaylı yönetim anlayışını uygulamakla birlikte, sömürgelerde siyasi ve toplumsal yapıya göre şirketlerin veya anavatanından gelen beyazların yönetici olduğu bir sistem de benimsenmiştir. İngiltere dolaylı yönetim sistemi ile yönetimde doğrudan yer almamış, sömürgelerde yerel şefleri kullanarak dolaylı bir kontrol mekanizması kurmuştur. Sömürge yönetimleri kendine has yönetim ve kültür anlayışıyla yönetilmiş, kabile anlayışının hâkim olduğu toplumlar için Avrupa kültürünün uygun olmayacağı düşünülmüştür. İngiltere bu sistemle faydacı bir felsefe gütmüş, maliyeti ve yerel tepkileri en aza indirerek bir meşruiyet alanı oluşturmuştur (Ateş, 2022, ss. 54-65).

Sömürgecilik esasında ekonomi üzerine kurulan bir sistem olsa da sömürgeciliğin toplumsal alanı da kapsayan çok yönlü bir tahribata neden olduğunu söylemek mümkündür. Afrika'da sömürgeci devletler bunu kültür emperyalizmi uygulamasıyla gerçekleştirmişlerdir. Afrika çok zengin bir kültürel çeşitliliğe sahiptir. Ancak sömürge düzeni din, dil, eğitim gibi toplumsal alanları kapsayan geniş çaplı bir etki alanına ulaşmıştır. Kültür emperyalizmi, sömürülen Afrika toplumunun kendisini aşağı, sömürgeci devletleri ise üstün kabul etmeleriyle asimetrik bir ilişki ortaya çıkarmıştır. Bu aslında Afrika'nın sömürgeciliğini kolaylaştıran zihni tahribata ve aynı zamanda Batı merkezli kültürel bir üst yapının oluşmasına neden olmuştur.

3. Afrika'nın Yaşayan İmajında Olumsuz Bir Kod Olarak Yeni Sömürgecilik

Sömürgeciliğin Afrika'nın tarihî imajının bir konusu olduğu hususunda bir fikir birliğine varılabilir. Sömürgecilik Afrika'nın yaşayan imajının da bir konusu olabilir mi? Bu sorunun cevabı “yeni sömürgecilik” (neo-kolonyalizm) kavramında gizlidir. Sömürgeciliğin Afrikalı devletler açısından olumsuz imajının devam etmesine ve yaşayan imajına etki etmesine neden olan bir faktör olarak yeni sömürgecilikten ve belli başlı uygulamalarından bahsetmek yerinde olacaktır.

Yeni sömürgecilik kavramı 1960'lı yıllarda kullanılmaya başlanmıştır. 1964 yılında Jean-Paul Sartre'nin “Sömürgecilik ve Yeni Sömürgecilik” ve 1965 yılında Gana'nın kurucu devlet başkanı Kwame Nkrumah'ın “Yeni Sömürgecilik: Emperyalizmin Son Aşaması” adlı çalışmaları yeni sömürgecilik kavramlarının ilk olarak dillendirildiği çalışmalardır. Sartre (2005, ss. 93-109) yeni sömürgeciliği ilk olarak büyük Avrupalı şirketler üzerinden açıklamıştır. Sömürge rejimi büyük şirketlerin rızası doğrultusunda yeni sömürgecilik olarak değiştirilmiştir. Klasik sömürgecilikte Afrikalı yerel şeflerin, emirlerin, büyücülerin satın alınması gibi yeni efendiler de Afrikalı yeni ülkelerin burjuvazisini satın almaktadır.

Nkrumah (1965, ss. ix,xvi) ise yeni sömürgeciliği “emperyalizmin son ve belki de en tehlikeli aşaması” olarak tanımlamaktadır. Sömürgecilik hiçbir şekilde tümüyle ortadan kaldırılmış değildir. Ekonomik sistemi ve dolayısıyla siyaseti dışarıdan yönlendirmeye dayalı olan sistemin kontrolü ekonomik veya parasal araçlarla gerçekleşmektedir. Örneğin emperyal güç tarafından kontrol edilen bir bankacılık

sisteminin dayatılması ile parasal kontrol sağlanır. Nkrumah (1965, ss. ix,xvi) “uygulayanlar için bu, sorumluluğu olmayan bir güç anlamına gelirken bundan muzdarip olanlar için telafisi olmayan bir sömürü” olması bakımından yeni sömürgeciliği emperyalizmin en kötü biçimi olarak nitelendirmektedir. Zira geleneksel biçimiyle sömürgecilikte yapılan eylemler açıklanmak ve meşrulaştırılmak durumundaydı. Ancak yeni sömürgecilikte dolaylı olarak faaliyet yürütülmesi ve sömürgeci devletlerin resmi olarak o topraklarda bulunmaması itibariyle herhangi bir sorumluluk ortaya çıkmamaktadır.

Afrikalı devletler 20. yüzyılın ortalarında siyasi bağımsızlıklarını elde ederek, sömürgeci devletleri ülkelerinin yönetimlerinden tasfiye etmişlerdir. Ancak bu devletler bağımsızlıklarını elde etmelerine karşın yeni bir emperyal uygulama ile karşı karşıya kalmışlardır. Afrikalı devletler, başta eski sömürgeci Avrupalı devletler olmak üzere yeni aktörlerin de dâhil olduğu sömürgeciliğin devamı niteliğinde yeni sömürgecilik anlayışı ile karşı karşıya kalmışlardır. Siyasi olarak yöneticilerin değiştiği ancak sömürü sistemin aynı kaldığı bir düzen kurulmuştur. Batılı devletler yeni sömürü araçlarını kullanarak kurulan yeni devletleri dolaylı olarak kontrol etmeye devam etmişlerdir (Langan, 2017; Nkrumah,1965; Vengroff, 1975).

Afrika'daki yeni sömürgeci uygulamaları itibariyle birkaç devletin ön plana çıktığını söylemek mümkündür. Bağımsızlık sürecinden başlamak üzere sömürge sonrası düzenin inşasına yönelik kurdukları düzenden ve yürüttükleri politikalar itibariyle kıtanın iki büyük sömürgeci gücü Fransa ve İngiltere yeni sömürgeci devletler olarak anılmaktadırlar. Bağımsızlık sonrası dönemde, Fransa Afrika'daki eski sömürgeleriyle sömürgeciliğin devamı niteliğinde ekonomik ve askeri ilişkiler kurmuştur. Daha çok ekonomik alanda kendini gösteren yeni sömürgeci uygulamaların Fransa açısından en büyük tezahürü, CFA frangı olarak adlandırılan ve 14 Afrikalı ülkenin kullandığı para birimidir. Esasında sömürge döneminde “Afrika'daki Fransız Sömürgeler Frangı” adıyla Fransa tarafından çıkarılan para birimi sömürgelere bağımsızlık verme düşüncesinin oluşmasıyla birlikte 1958 yılında, “Afrika Finans Topluluğu Frangı” adını almıştır. Frank grubu, UEMOA-Batı Afrika Ekonomik ve Parasal Birliği Grubu (Benin, Burkina Faso, Fildişi Sahili, Gine Bissau, Mali, Nijer, Senegal ve Togo), CEMAC-Orta Afrika Devletleri Ekonomik ve Parasal Topluluğu Grubu (Kamerun, Orta Afrika Cumhuriyeti, Kongo, Gabon, Ekvator Ginesi ve Çad) ve Komor Adaları grubundan oluşmaktadır (Gueye, 2017).

CFA frangı sistemi dört temel üzerine kurulmuştur: CFA frangı ile Fransız para birimi (1999 öncesi Fransız frangı sonrasında ise Euro) arasındaki sabit parite uygulaması, Frank bölgesi içerisinde sermaye ve gelir transferinin serbestliği, CFA frangının sabit bir oranla garantili konvertibilitesi (birimlerin birbirine çevrilebilmesi) ve iki merkez bankasının döviz rezervlerinin bir kısmını Fransız Hazinesine yatırmak zorunda kalması (bağımsızlığın ardından zorunlu mevduat kotası % 100 iken, 1973'te % 65'e, 2005'te ise % 50'ye düşürülmüştür) (Sylla, 2020).

CFA frangının yeni sömürgeci bir uygulama olarak adlandırılmasının ardında birkaç nedenden bahsedilebilir. İlk olarak CFA banknotları, Afrika'da değil Fransa'da basılmaktadır. İkinci olarak Afrika grupları farklı para birimlerine sahip olsalar da değerleri Euro karşısında sabittir. Farklı para gruplarına ait ülkeler arasında doğrudan bir para değişimi söz konusu olmamakta, alışveriş Euro'ya çevrilmek suretiyle gerçekleşmektedir. Fransa konvertibilite garantisi vererek (Afrika gruplarının yeterli döviz

rezervine sahip olmadığı durumlarda Fransız parası borç verme vaadi) hem döviz rezervlerinin bir kısmını Fransız hazinesinde bulundurma zorunluluğu getirmiş hem de Afrika grubu merkez bankalarında temsilci, yönetici ve üye bulundurarak zaman içinde örtük hale gelen veto hakkı elde etmiştir (Gueye, 2017).

CFA frangı İkinci Dünya Savaşı sonrası Fransız frangına oranla değerli bir para birimi olarak ortaya çıkmıştır. 1945 yılında sabit pariteyle 1 CFA frangı, 1,7 Fransız frangı değerindeyken 1948 yılında bu değer 2 Fransız frangı olarak güncellenmiştir. Bu aslında savaş sonrası yara alan Fransız ekonomisini düzetmeye yönelik bir hamledir. Zira bu ülkeler sadece temel malları üretip ihraç eden ve neredeyse kalan her şeyi ithal eden bir ekonomiye sahip olmuşlardır (Sylla, 2020). Bu ülkeler Fransa ile ticaretin kolaylığından kaynaklı olarak sömürge sonrası dönemde de ticareti Fransa ile sınırlandırmak zorunda kalmışlardır. Ayrıca para biriminin Fransa merkez bankası hariç değerinin olmaması, Frank Bölgesi ülkelerinin uluslararası işlemlerini Frank aracılığıyla yapmasına neden olmaktadır. Bu ülkelerin yapmış oldukları ihracatlardan elde edilen dövizin Fransız Hazinesine yatırılması ise Fransa'nın likit varlıklarına katkı sağlamaktadır (Harshe, 1980, s. 168).

Fransa'nın Afrika'daki yeni sömürgecilik olarak adlandırılan ikinci önemli uygulaması ise Afrika'daki askeri üsleri ve müdahaleleridir. Fransa, Afrika'daki sömürgelerine bağımsızlık verdiği süreçte yönetimi eski sömürge personeline devretmiştir. Bu personeller ise yönetime gelmelerinin karşılığı olarak Fransa ile Fransa'nın çıkarlarına uygun çeşitli antlaşmalar imzalamışlardır. Bu antlaşmaların en önemlileri ekonominin yanı sıra askeri alanda yapılan antlaşmalardır. Kalıcı asker bulundurmaya yönelik olan bu antlaşmaların en büyük yararı Fransa'nın güdümündeki rejimi korumak ve karşı isyanları bastırarak Fransa'nın nüfuzunu devam ettirmektir (Andjembe Etogho, Eben ve Dalton, 2022, ss. 830-835). Bu antlaşmalar Fransa tarafından asker takviyesinin yanı sıra ulusal makamlara temel donanım ve araç hibesini, askeri eğitimi, askeri teçhizat tedarikini, talep halinde iç ve dış savunmaya karşı doğrudan askeri yardımları içermektedir (Harshe, 1980, s. 172).

Fransa'nın Sahra-altı Afrika'da Cibuti, Fildişi Sahili, Senegal, Gabon, Çad ve Nijer'de askeri üsleri bulunmaktadır. Bu üslerde Fransa'nın yaklaşık olarak 10.000 askeri yer almaktadır. Cibuti'deki 1500 askerden oluşan ve bağımsızlıktan bu yana var olan askeri üs, Fransa'nın Afrika'daki en büyük üssüdür. Fildişi Sahili'ndeki üste 950, Senegal'deki üste 350, Gabon'daki üste 350, Çad'daki üste 950 ve Nijer'deki üste 1500'e yakın Fransız askeri bulunmaktadır (Faye, 2023). Bu üsler Afrikalı askerlerin eğitilmesinin yanı sıra bölgedeki radikal gruplara karşı yürütülen operasyonlar için lojistik, istihbarat ve gözetleme merkezi olarak hizmet vermektedir. Fransa bu askeri üslerin yardımıyla 1964 ile 1995 yılları arasında kıtaya en az 30 doğrudan askeri müdahalede bulunmuştur (Faye, 2023). 2000 sonrası dönemde de askeri müdahalelere devam eden Fransa, Afrika kıtasındaki eski sömürgeleri olan Orta Afrika Cumhuriyeti, Libya, Mali, Çad ve Fildişi Sahili'nde Barkhane, Sangaris, Serval, Harmattan, Licorne, Boali, Sabre adında çeşitli operasyonlar düzenlemiştir (The Economist, 2022).

İngiltere'nin bağımsızlık sonrası süreçte Afrika kıtasındaki yeni sömürgeci bir uygulama olarak İngiliz Milletler Topluluğu (İMT-Commonwealth) ön plana çıkmaktadır. İngiltere, Afrikalı sömürgelerinin bağımsızlığının kaçınılmaz olduğunu fark etmesi sonrası, bağımsızlığın bir şartı olarak bu devletleri İMT'ye dâhil etmiştir. İngiltere İMT ile eski, sömürgeleriyle ilişkilerinin devam etmesini sağlamayı amaçlamıştır. İngiltere'nin Afrikalı devletleri İMT'ye dâhil etmesi bu devletlerin tek başına var

olamayacağı düşüncesinin ve sömürge kimliğinin bağımsızlık sonrası dönemde de bu yeni devletler üzerinden muhafaza edilme gayretinin bir tezahürü olarak değerlendirilebilir. Ayrıca İngiltere İMT aracılığıyla eski sömürgeleri üzerindeki mevcut ekonomik tahakkümünü de korumak istemiştir (Ateş, 2022 ss. 80-83). İMT, başkanlığını İngiliz kraliyetinin yaptığı ve dünyanın çeşitli yerlerindeki İngiliz eski sömürgelerinden oluşan yeni sömürgeci bir kurumdur. Gambiya 2013 yılında İMT'yi yeni-sömürgeci bir kurum olarak adlandırarak topluluktan ayrılmıştır. Gambiya hükümeti ayrılık nedeni olarak “Hükümet İngiliz Milletler Topluluğu üyeliğini geri çekmiş ve Gambiya'nın hiçbir zaman yeni sömürgeci bir kurumun üyesi olmayacağına ve sömürgeciliğin bir uzantısını temsil eden hiçbir kuruma taraf olmayacağına karar vermiştir” açıklaması yapmıştır (Hirsch, 2013).

Lassou ve arkadaşları (2019, s. 17) Fransa'nın ve İngiltere'nin Afrika'daki yeni sömürgeci uygulamaları üzerine yapmış oldukları kıyasta, Fransa'nın yaklaşımını “zorlayıcı neo-sömürgecilik” olarak adlandırlırken İngiltere'nin yaklaşımını da “yumuşak yeni sömürgecilik” olarak adlandırmışlardır. Fransa'nın sert güç ağırlıklı uygulamalarına karşın İngiltere yumuşak güç temelli yaklaşım benimsemektedir. İngiltere'nin yumuşak güç temelli yaklaşımında, eski sömürgeleri ile yürüttüğü sosyo-kültürel ilişkiler ön plana çıkmaktadır. Eski sömürgelerindeki dil, din, eğitim, medya, sivil toplum kuruluşları, diaspora gibi sömürge mirası unsurları ile İngiltere eski sömürgelerinde ileri seviyede bir sosyo-kültürel varlık göstermektedir. İngiltere, eski sömürgeleri üzerinde kültürel hâkimiyetini ve hegemonyasını sömürge döneminde olduğu gibi sonrasında da devam ettirmektedir (Ateş, 2022, ss. 210-213). Vengroff (1945, ss. 245-247) ise İngiltere'nin yeni-sömürgeci uygulamasını çok uluslu şirketler ve bunların bağlı ortaklıkları üzerinden açıklamaktadır. İngiltere yeni-sömürgeci uygulamasında doğrudan müdahale yerine çok uluslu şirketler aracılığıyla dolaylı bir yaklaşım benimsemekte ve eski sömürgeleri üzerindeki ekonomik tahakkümünü devam ettirmektedir.

Afrika'da yeni sömürgeciliğin genellikle başta İngiltere ve Fransa olmak üzere eski sömürgeci devletler tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir. Ancak dünya siyasetindeki bazı gelişmeler yeni sömürgeci aktörlerin çeşitlenmesine neden olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonra uluslararası sistemin ABD ve SSCB önderliğinde iki kutuplu hâle bürünmesi bu gelişmelerden birisidir. Soğuk Savaş olarak adlandırılan bu dönemde her iki devletin ideolojilerini yaymak amacıyla yeni coğrafyalara genişleme arzusu, dekolonizasyon sonrası Afrika kıtasında da kendini göstermiştir (Roskin ve Berry, 2015, s. 81; Tepeciklioğlu, 2015, s. 37; Tamçelik, 2017, s. 581). ABD ve SSCB sırasıyla kapitalist ve komünist ideolojileri yaymak amacıyla Afrika kıtasında faaliyet yürütmüşlerdir. SSCB komünizmin Afrikalı devletlere bağımsızlık sürecinde verdiği ilham itibarıyla kıtada önemli bir hareket alanı bulmuştur. Bağımsızlık sürecinde emperyalizme karşı verilen mücadele Afrikalı milliyetçilerin ve kurtuluş hareketlerinin Sovyet ideolojisinden etkilenmesiyle sonuçlanmıştır.

ABD'nin Soğuk Savaş dönemi Afrika politikasının çerçevesini Sovyet tehdidinin kıtaya yayılacağı düşüncesi oluşturmuştur (Tamçelik, 2017, s. 579). Bu dönemde ABD'nin Afrika'ya yönelik spesifik bir politikasından bahsetmek güçtür. Eski sömürgeci ve antikomünist Avrupalı devletlerle aynı ideolojik safta yer alması, Afrika'nın bağımsızlığına öncelikle müttefiklerinin çıkarları penceresinden bakması, Sovyetlere karşı Avrupalı devletlerle ittifaka öncelik vermesi gibi bir dizi nedenden kaynaklı olarak ABD Afrika'ya belli bir mesafede durmuştur (Tepeciklioğlu, 2014, s. 76). Soğuk Savaş sonrası dönemde ise ABD Afrika politikasında yeni bir strateji belirlemiştir. Bu stratejinin temelini yeni-sömürgeci bir anlayış olarak 2007 yılında kurulan Amerika Birleşik Devletleri Afrika Komutanlığı

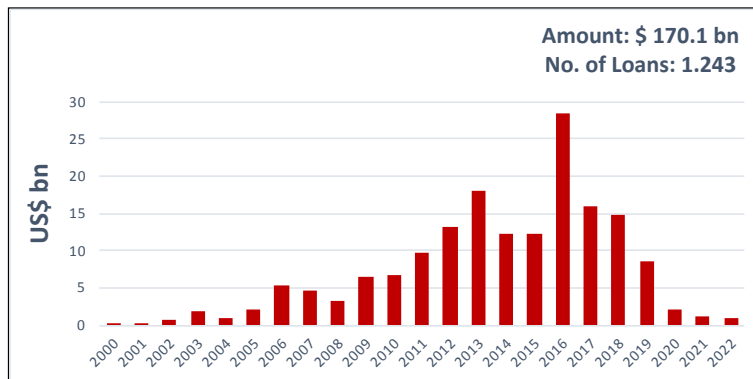
(AFRICOM) oluşturmaktadır. AFRICOM “diplomasi, kalkınma ve savunma” eksenli üç boyutlu bir yaklaşımla Afrikalı hükümetlerin, halkının güvenliğini ve emniyetini sağlayarak vatandaşlarının eğitim, iş ve sağlık hizmetlerine erişimini güvence altına alma anlayışıyla faaliyet yürütmektedir (AFRICOM). AFRICOM’un faaliyet alanının genişliği, operasyonel yönünün belirsizliği ve açık-örtülü çeşitli operasyonlara imza atması ABD’nin yeni-sömürgeci bir aktör, AFRICOM’un ise yeni-sömürgeci bir uygulama olarak nitelendirilmesine neden olmaktadır (Yılmaz, 2016, s. 96).

Soğuk Savaş sonrası dönemde Afrika ile ilgilenen güçler arasına Çin de eklenmiştir. Çin’in Afrika politikası ticari ilişkiler ve yatırımlar ekseninde gelişim göstermiştir. Ekonomik büyümesine ve dış dünyaya açılmasına paralel olarak Çin, artan doğal kaynak ve enerji ihtiyacından kaynaklı olarak Afrika pazarına girmiştir. Çin Afrika ile ticaretini artırmış ve Afrika’nın en büyük ticari partneri konumuna yükselmiştir. FOCAC (Forum on China–Africa Cooperation) verilerine göre 2022 yılında Çin ile Afrika arasındaki ikili ticaret hacmi 282 milyar ABD dolarına ulaşmıştır (FOCAC, 2023). Çin’in Afrika’ya yönelik politikası ekonominin yanı sıra siyasi ve kültürel alanları da kapsamaktadır. Çin; “Tek Çin” politikası doğrultusunda Tayvan meselesi, Afrika’nın 54 oyla BM’de temsili, Tek Kuşak Tek Yol girişiminde Afrika’nın jeopolitik önemi, kamu diplomasisi bağlamında Çin kültürü, dili ve değerlerinin ihracı doğrultusunda Afrika ile ilişkilerini geliştirmektedir (Ermağan ve Ateş, 2022, ss. 827-864).

Çin, Afrikalı devletlere vermiş olduğu kredilerle, onları borç tuzağına düşürmesinden kaynaklı olarak yeni sömürgeci bir devlet olarak nitelendirilmektedir (Su, 2017). Çin’in özellikle 2000 sonrası dönemde Afrika devletlerine yönelik kredi desteği tedrici bir artış göstermiştir. Grafik 1’de de görüleceği üzere Çin kredileri Kovid-19’a kadar olan dönemde önemli miktarlara ulaşmıştır. 2016’da 28.5 milyar dolar ile zirveyi görürken Çin kredileri, son 23 yılda toplam 1243 kredi miktarından 170.1 milyar dolarlık seviyeye gelmiştir. Çin’in Sahra Altı Afrika’nın toplam devlet borcundaki payı % 6 ile hâlâ nispeten küçükken, toplam dış kamu borcundaki payı 2005 öncesinde % 2’nin altındayken 2021’de yaklaşık % 17’ye yükselmiştir. Çin şu anda bölgedeki ülkelere en büyük ikili resmi borç veren ülke konumundadır. Çoğunlukla kamu altyapı projelerinin finansmanına yönelik olan Çin kredileri; çoğunlukla kaynakları yoğun olan Angola, Kenya, Zambiya, Kamerun ve Nijerya’da yoğunlaşmıştır. Afrika’nın Çin’e olan resmi ikili borcun % 55’i bu beş Afrika ülkesine aittir (IMF, 2023, ss. 2-3).

Grafik 1

Çin’in Afrika’ya Yönelik Kredileri (2000-2022)

Kaynak: BU Global Development Policy Center

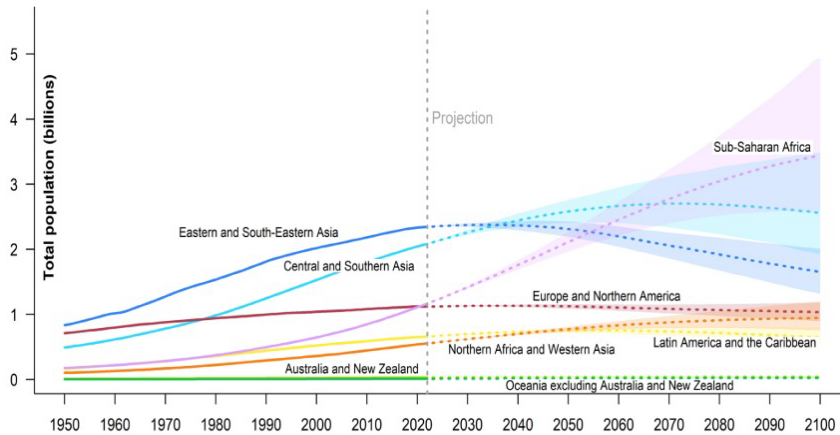
Afrikan devletlerin 2000 sonrası dönemde Çin kredileri ile yoğun bir borç altına girmesi “borç tuzağı diplomasisi” kapsamında değerlendirilmektedir (Parker ve Chefitz, 2018; Tandoğan, 2018; Hurley ve diğerleri, 2018; Breuer, 2017; Sarı, 2020; Gilpin, 2023; Brautigam, 2019). Çin’in Tek Kuşak Tek Yol girişimi kapsamında sağlamış olduğu krediler bu mahiyette değerlendirilmektedir. Girişim kapsamındaki altyapı projeleri Çin tarafından bu devletlere verilen kredilerle desteklenmekte ve nihayetinde bu ülkeler yüksek bir borç yükü altına girmektedir (Chellaney, 2017). Çin, girişim kapsamında ekonomik olarak zayıf ve uluslararası finansmana daha az erişebilen devletlerin alt yapı projeleri için Çin Kalkınma Bankası ve EXIM Bank aracılığıyla uzun vadeli krediler sağlamaktadır. Bu kredilerin siyasi meşruiyet ve kişisel mali kazanç arayan yolsuz, otoriter liderler için uygun olduğunu söylemek mümkündür. Zira uzun vadeli olması hasebiyle kredi borcu gelecek liderlere devrolacaktır. Borcun tahsilat aşamasında Çin, borçlarını ödeyemeyen bu ülkelerden siyasi nüfuz, ekonomik imtiyaz ve stratejik pozisyonlar talep etmektedir (Parker ve Chefitz, 2018, ss.4-5).

4. Geleceğe Yönelik Kodlar İtibariyle Afrika'nın Potansiyel İmajı

Afrika'nın potansiyel imajında başat rolde nüfus potansiyeli yer almaktadır. Dünyadaki mevcut nüfus artış oranları dikkate alındığında, Afrika'nın gelecekte dünya nüfusunun önemli bir kısmını oluşturması beklenmektedir. BM'nin dünya nüfus beklentisine dair 2022 yılı raporuna göre Sahra-altı Afrika 1978'den bu yana nüfus artış oranı itibariyle % 2,8 ile 3 arasında bir orana sahiptir. 1980'li yıllardan bu yana Sahra-altı Afrika, nüfusun en hızlı arttığı bölge olmuştur. Orta ve Güney Asya'nın 2037 yılına kadar dünyanın en kalabalık bölgesi hâline gelmesi beklenirken, Doğu ve Güneydoğu Asya'nın nüfusu ise 2030'ların ortasından itibaren azalacağı ön görülmektedir beklenmektedir (UN, 2022, s. 5). 2022 ile 2050 yılları arasında Sahra-altı Afrika'nın nüfusunun neredeyse ikiye katlanarak 2040'ların sonunda 2 milyarı aşması beklenmektedir. 2022 ile 2050 yılları arasında dünya nüfusunda tahmin edilen artışın yarısından fazlasının sadece sekiz ülkede yoğunlaşacağı düşünülürken bu ülkelerin yarısı (Etiyopya, Nijerya, Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve Tanzanya) Sahra-altı Afrika'da yer almaktadır. 2100 yılında ise Sahra-altı Afrika nüfusunun 3,44 milyar seviyelerine çıkmasıyla dünya nüfusunun yaklaşık olarak üçte birini oluşturması beklenmektedir (UN, 2022, ss.4-28).

Grafik 2

Dünya Nüfusunun 1950-2100 Arası Bölgesel Dağılımı

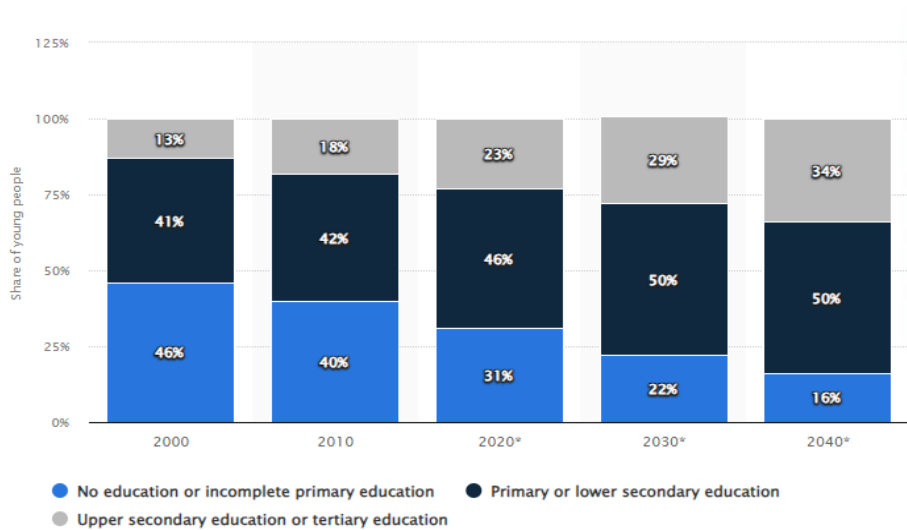
Kaynak: United Nations World Population Prospects 2022

Afrika'nın nüfusu hâli-hazırda da hatırı sayılır bir oranda iken geleceğe dönük potansiyel sunma ihtimalini birkaç yönüyle açmak yerinde olacaktır. Öncelikle Afrika'daki nüfus artışıyla kalkınma arasındaki nedensellik ilişkisinin pozitif yönde (Nyoni ve Bonga, 2017) ve çift yönde (Thuku vd. 2013) olduğuna yönelik çalışmalar vardır. Sahra-altı Afrika ülkelerini kapsayan geniş çaplı bir çalışma da Eren (2020) tarafından yapılmıştır. 1990-2017 dönemlerine ait yıllık veriler kullanılarak seçili 33 Sahra-altı Afrika ülkesinin nüfus artışı ile kalkınma arasındaki ilişkiler üzerine yapılan araştırmada nüfus artışı ile kalkınma arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Sahra-altı Afrika ülkelerinde kalkınma için nüfus artışı önemli olduğu gibi nüfus artışı için de kalkınma önemlidir. Eren'e göre artan nüfus daha fazla tüketimi ve bundan kaynaklı olarak daha fazla üretimi beraberinde getirmekte ve nihayetinde ekonomik büyümeye olumlu katkı sunmaktadır (2020, s. 152). Sahra-altı Afrika ülkelerinin nüfus artışının kalkınma için önemli bir faktör olduğu sonucuna varmıştır. Bu çalışmalardan hareketle Afrika'da gelecekte artacak olan nüfusun Afrika'nın kalkınmasını pozitif yönde etkileme potansiyelinin olduğu söylenebilir. Bu bakış açısıyla Afrika nüfusunun başlı başına olumlu potansiyel imajın bir unsuru olduğu söylenebilir.

Nüfus açısından devletlerin ekonomik kalkınmasının önündeki en büyük engellerden birisi olarak “yeterli eğitilmiş insan ve bilgi birikiminin olmaması” gösterilmektedir (Ülke, 2016, s. 35-48). Grafik 3'te de görüleceği üzere Afrika'da eğitim geçmiş yıllara göre giderek artış göstermektedir. 2020 itibarıyla, Afrika'da 15-29 yaş arası gençlerin % 46'sı ilköğretim veya ortaöğretim, % 23'ü lise veya yüksek eğitimini tamamlamıştır. 2040 yılına kadar bu oranların sırasıyla % 50'ye ve % 34'e yükselmesi beklenmektedir. Öte yandan, en önemli verilerden birisi eğitimsiz genç nüfusun 2020'deki % 31 oranında yarı yarıya düşerek 2040'ta % 16'ya gerilemesi beklentisidir (Galal, 2024). Toplam nüfusunun yanı sıra eğitilmiş ve özellikle yüksek eğitim almış nüfusun gelecekte artması, Afrika'nın ekonomik kalkınmasının önündeki en büyük engellerden birisinin de tedricen aşılmasını sağlayabilir. Bu da Afrika'nın kalkınması için bir potansiyel sunmaktadır.

Grafik 3

2000'den 2040'a Kadar Afrika'daki Gençlerin Eğitim Seviyesine Göre Dağılımı

Kaynak: Statista

Afrika büyük bir pazar olarak görülmektedir. İlerleyen yıllarda artan nüfus ile birlikte küresel tüketimde ortaya çıkacak olan talepte Afrika'nın önemli bir konumda olacağı söylenebilir. Bunun en büyük göstergelerinden birisi de Afrika'da artan şehirli nüfus oranıdır. Dünyanın hiçbir bölgesi -tarihsel olarak dahi- Afrika'dan daha hızlı şehirleşme yaşamamıştır. Avrupa'nın kentsel alanlarda yaşayan nüfusu % 15'den (1800) % 40'a (1910) ulaşması 110 yıl sürerken Afrika bunu sadece 60 yılda (1950-2010) başarmıştır (Mo İbrahim Foundation, 2023b, s. 41). Mevcut durumda Afrika'da kırsal nüfus şehirli nüfusa oranla daha kalabalıkken bu dengenin yaklaşık olarak 2030'lu yıllarda tersine doğru değişmesi beklenmektedir. 2050 yılına kadar ise şehirli nüfusun % 60 gibi büyük bir orana ulaşacağı da tahmin edilmektedir (Bos, 2023). Şehirli nüfusun artacak olmasının ekonomik hayatta bir değişime neden olacağı söylenebilir. Nijerya, Etiyopya, Gana veya Kenya gibi büyük ve büyüyecek nüfusa sahip ülkelerde ortaya çıkacak olan mega kentler, tüketim toplumlarını beraberinde getirecektir. Ancak nüfus artışının yüksek olması yalnızca tüketimi değil aynı zamanda üretimi artırma potansiyeline de sahiptir.

Şehirli nüfus Afrika'nın kalkınması açısından büyük bir potansiyel sunmaktadır. Zira şehirleşme ile kalkınma doğrudan ilişkilendirilmektedir. Şehirleşmenin kalkınma ile ilişkisini Turok (2024) "yığın ekonomileri" kavramı üzerinden açıklamaktadır. Fiziksel yakınlıkta bulunan insanların ve firmaların dağınık ortamlardan daha verimli bir şekilde etkileşime girdiğini ifade etmektedir. Şehirli toplumlar bu vesile ile daha üretken hale gelmektedir. Şehirli toplumlar; birbirleriyle ticaret yaparlar, rekabet ederler, bilgi alışverişi yaparlar ve lojistik paylaşırlar. Daha büyük şehirler daha fazla etkileşim ve yeni fikir ve tekniklerin daha hızlı yayılmasını sağlar (Turok, 2024).

OECD, "Afrika'nın Şehirleşme Dinamikleri 2022" raporunda şehirleşmeyi Afrika için bir fırsat olarak nitelendirmektedir (OECD, 2022, s. 15). Şehirleşme, 2030 ve 2063 kalkınma gündemlerine doğru ilerlemeyi hızlandırmak ve Afrika Kıtasal Serbest Ticaret Alanı (AfCFTA) bağlamında kıtasal entegrasyonu teşvik etmek için muazzam fırsatlar sunmaktadır (OECD, 2022: 4). Raporda, 32 Afrika ülkesindeki 4 milyondan fazla kişi ve firmanın anket verisine göre Afrika'nın şehirleri kırsal kesime oranla ekonomiye daha fazla katkı sunmaktadır. Şehirleşmenin ekonomik önemini gösterir bir başka veri de şehirlere yakın kırsal alanların uzak kırsal alanlardan daha iyi ekonomik performans göstermesidir. Afrika'nın şehirleşmesiyle birlikte Afrika ekonomisinin kayıt dışı sektörlerden kayıtlı sektörlerle geçmesi beklenmektedir. Demografik büyüme, giderek daha genç, sofistike, küreselleşen ve maliyet bilincine sahip olan Afrika'daki tüketici pazarlarının gelecekteki büyüme potansiyelini destekleyebilir. Bunlar, gelişmekte olan pazarlardaki tüketici eğilimlerinin önemli itici güçleri olarak değerlendirilebilir (UNCTAD, 2023, s. 62).

Afrika yalnızca toplam nüfusuyla değil aynı zamanda genç nüfusuyla da önemli bir potansiyel sunmaktadır. Afrika günümüzde açık ara en genç kıta konumunda yer almaktadır. Dünyanın diğer bölgelerinde nüfus artışının nedeni yetişkin nüfuslarının daha sağlıklı olması ve daha uzun yaşaması iken Afrika'da bu durum yüksek doğurganlık oranı ve düşen bebek ölümlerinden kaynaklanmaktadır. Bu gelecekte Afrika'nın toplam nüfusuna eklenenlerin büyük çoğunluğunun gençlerden oluşacağı anlamına gelmektedir (Goldstone, 2019). Gelecekte Afrika'nın bağımlı nüfus oranında da bir düşüş beklenmektedir. Afrika 2055 yılına kadar, Avrupa'nın 3/4'üne denk gelen küresel olarak en düşük bağımlı nüfus oranına sahip olabilir. Afrika'nın bağımlılık oranı son yıllarda istikrarlı bir şekilde düşüş göstermektedir. 2020 yılında Afrika, çocuklardan kaynaklı olarak %88 ile en yüksek toplam bağımlılık

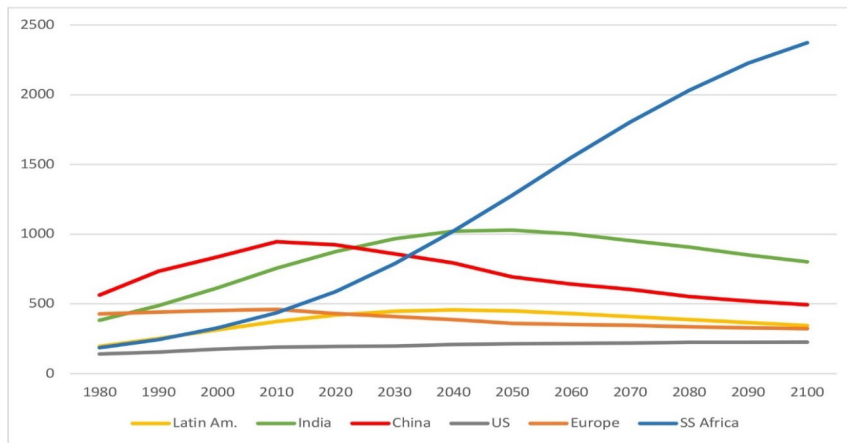
oranına sahipti. Avrupa’da bağımlılık oranı büyük ölçüde yaşlı insanlardan kaynaklanıyor. 2055 yılına kadar Avrupa’nın, 100 çalışma çağındaki kişi başına 78,2 bakmakla yükümlü olunan kişiyle en büyük bağımlılık oranına sahip olacağı öngörülmektedir. Bu yıllarda Afrika’nın ise, 100 çalışma çağındaki kişi başına 58,9 bakmakla yükümlü olunan kişiyle potansiyel olarak en düşük bağımlılık oranına sahip olması beklenmektedir (Mo İbrahim Foundation, 2023b, s. 37). Bağımlılık oranında azalma olması Afrika’nın kalkınmasına olumlu katkı sunacaktır. Zira bağımlı nüfus ile ekonomik büyüme arasında ters ilişki vardır (Karagöz, 2021).

Afrika’nın dünyaya sunduğu ve gelecekte küresel genç nüfustaki azalmadan kaynaklı olarak daha değerlendirilecek olan genç nüfus potansiyeli, ABD gibi devletlerin dikkatini çekmekte ve kıtaya yönelik stratejisinde belirleyici olmaktadır. ABD Eski Dışişleri Bakanı Antony J. Blinken’in, 2022 yılında Güney Afrika Cumhuriyeti’nde kıtaya yönelik açıklamış olduğu yeni stratejisinde Afrika’nın genç nüfusunu şu şekilde vurgulamıştır: “2050 yılına gelindiğinde bu gezegendeki her dört kişiden biri Afrikalı olacak. Önümüzdeki birkaç yıl içinde bu kıtanın nüfusunun yarısı 25 yaşında veya daha genç olacak. Yani tam anlamıyla gelecek bu. Ve yatırım yaptığımız şey bu gelecek” (U.S Department of State, 2022). ABD’nin Afrika’nın genç nüfusunu dikkate alarak geleceğe dönük politika planını belirlemesi Boulding’in diğer ülkenin algılanan gücü veya zayıflığının devletlerin davranışında etkili olduğu yaklaşımını doğrular niteliktedir. Zira genç nüfusun, gelecekte Afrika’nın güçlü yönünü oluşturmaya itibariyle ABD’nin politik davranışını belirlediği görülmektedir.

Afrika’nın genç nüfusu ile dünyaya sunacağı en büyük potansiyel küresel işgücü açığını kapatmasına yönelik beklentidir. Zira mevcut artış oranları dikkate alındığı takdirde Grafik 4’te de görüleceği üzere dünyada gelecekte genç nüfusun azalacağı ve bu durumdan kaynaklı olarak küresel işgücü açığının ortaya çıkacağı ön görülmektedir. Afrika’da ise bu durum tam tersi olarak artacak ve 2100 yılına gelindiğinde yarının potansiyel küresel işgücü olarak görülen Afrika gençliği, dünya gençliğinin büyük bir kısmını oluşturacaktır. Mevcut veriler itibariyle Afrika küresel işgücünün % 15’inden fazlasını oluştursa da %60,8’lik Asya’nın çok gerisinde yer almaktadır. Ancak 2050 yılında Afrika küresel işgücünün dörtte birini, 2100 yılında ise %40’ını oluşturacaktır (Mo İbrahim Foundation, 2023a, ss.9-11).

Grafik 4

1980–2100 Arası Küresel İşgücü Artışı (15-59 yaş arası nüfus-milyon)

Kaynak: Hoover Enstitüsü

Afrika'nın dünyanın işgücüne sunacağı katkı küresel ekonominin işleyişi açısından hayati görülmektedir. Afrika'nın genç nüfusu küresel refah için de büyük bir potansiyel sunmaktadır. Eğer Afrikalı genç nüfus önümüzdeki çeyrek yüzyılda bir şekilde dünya ekonomisinde üretkenliğe katkı sunmazsa küresel ekonomide büyük bir yavaşlamanın olacağı tahmin edilmektedir. Mevcut ekonomik düzende her ne kadar bu rolü Çin alsa da Çin'in iş gücündeki düşüş -Grafik 4'te de görüleceği üzere- yeni arayışları beraberinde getirecektir. "Yeni Çin" olması beklenen Hindistan'ın da yüksek doğurganlıktan ziyade uzun yaşam beklentisinden kaynaklı olarak nüfus artışının olacağı tahmin edilmektedir. Haliyle Çin'i ekonomik durağanlığa sokan demografik kısıtlamalarla Hindistan'ın da karşılaşması muhtemeldir. Bu nedenlerden kaynaklı olarak Afrika'nın genç nüfus potansiyeli dünya ekonomisi açısından son büyük liman olarak görülmektedir (Goldstone and May, 2023).

Geleceğin işgücü olan genç nüfus, Afrikalı devletlerin kalkınmaları açısından da bir potansiyel sunmaktadır. Nüfus bakımından zengin olan Nijerya, Etiyopya, Güney Afrika Cumhuriyeti, Kenya gibi Sahara-altı Afrika ülkeleri, genç nüfusun ekonomiye katılması ile kalkınma patlaması yaşayabilirler. Son 20 yıllık dönemde Nijerya ve Etiyopya'nın sırasıyla GSYİH'lerinde üç ve beş katı büyüme oranları göstermeleri bu ihtimali destekler niteliktedir (Goldstone and May, 2023).

Devletler, uluslararası imajlarında başka ulusların kendileri hakkındaki düşüncelerini yönetmek amacıyla çalışmalar yapmaktadırlar. Bu çalışmalar gelece yönelik olduğu takdirde potansiyel imajlarında da belirleyici olmaktadır. Bu devletler sadece ekonomik alanda değil siyasal, toplumsal ve kültürel alanları da kapsayacak şekilde geleceğe yönelik belirli imaj-değer çalışmaları yapmaktadırlar (Karagöz Yerdelen, 2017, s. 48). Afrika kıtasında Afrika Birliği ve devletler düzeyinde ayrı ayrı bu yönde çalışmaların olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda Afrika'nın geleceğin küresel güç merkezi olmasına yönelik bir adım olarak başta "Gündem 2063: İstedığımız Afrika" olmak üzere çeşitli programlar mevcuttur. Afrika Birliği tarafından 2015 yılında başlatılan program, kıtanın hızla dönüşerek ekonomik olarak büyüme ve kalkınmanın gerçekleştirilebilmesine yönelik bir vizyon sunmaktadır. Program dâhilinde madencilik, tarım, sanayileşme, kıta içi ticaret, altyapı, inovasyon, bilim, kültür ve toplumsal konuları da kapsayan stratejik çerçeveler oluşturulmuştur. Sürdürülebilir kalkınma hedefiyle oluşturulan Gündem 2063'te ulusal ve bölgesel öncelik alanları oluşturulmuş, amiral gemisi projelerle kıtanın altyapısının oluşturulması amaçlanmıştır (African Union, t.y.).

Gündem 2063'ün yanı sıra Afrika devletleri geleceğe dönük münferit programlarla bir vizyon ortaya koymaktadır. 2025 yılı için Etiyopya ve Tanzania; 2030 yılı için Kenya, Namibya, Mauritius ve Güney Afrika; 2040 yılı için Fildişi Sahili ve Uganda; 2050 yılı için Ruanda vizyon programlarını açıklamışlardır. Bu programlar özellikle ekonomik ve toplumsal gelişmişlik için önemli altyapı çalışmaları olmaktadır. Bu çalışmalar neticesinde kalkınma hedeflerine ulaşmak ve Afrika'nın var olan potansiyelini sunması daha kolay olacaktır. Ayrıca geleceğe dönük ortaya konan bu vizyonlar, Afrikalı devletlerin uluslararası itibarına ve uluslararası imajına olumlu katkı sunacak projelerdir.

Gündem 2063 dâhilinde Ocak 2021'de faaliyete geçirilen Afrika Kıtasal Serbest Ticaret Bölgesi (AfCFTA) projesi Gündem 2063 stratejisinin temel kaldıraçlarından birisi konumunda yer almaktadır. Proje Afrika'nın yerel üretim kapasitesi aracılığıyla büyümesini ve kalkınmasını teşvik etme konusunda büyük bir potansiyel sunmaktadır. AfCFTA, Afrikalı işletmelere 2030 yılına kadar 1 milyar avroluk bir tüketici pazarı ve tüketici harcamalarına 3,3 trilyon Avronun üzerinde yatırım vad ediyor (European

Commission, 2022). Proje, Afrika kıtasının ekonomik vizyonunu dönüştürme ve nihayetinde beklenen kalkınma stratejisini yürütme hususunda büyük bir potansiyel sunmaktadır.

Kenya'nın başkentindeki "Silikon Savannah" ve Ruanda'daki "Kigali İnovasyon Şehri" gibi inovasyon merkezleri, özellikle dinamik genç nüfusun verimliliğini artırmak açısından Afrika'nın potansiyel imajını destekleyici nitelikte projelerdir. Yine benzer bir proje Güney Afrika Cumhuriyeti'nin Proterya Üniversitesi'nde ortaya çıkmıştır. "Future Africa" kampüsü olarak adlandırılan proje Afrika'nın geleceğini odağına alarak, disiplinler arası bir yaklaşımla bilimsel anlamda Afrika'nın geleceğini dönüştürme gayreti gütmektedir (Future Africa).

Afrika'da uzay alanında da yatırımlar göze çarpmaktadır. Etiyopya, Sudan, Mısır, Güney Afrika, Angola, Namibya ve Kenya Çin ile uzay antlaşmaları yapmış ve bu ülkeler adına uydu fırlatılmıştır (Reuters, 2018). Sahra-altı Afrika bölgesinden Güney Afrika Cumhuriyeti 12, Nijerya 6 ve Etiyopya 3 uydu fırlatarak başı çekmektedirler (Kavas, 2024). Alibaba'nın kurucusu Jack Ma'nın ortaya koyduğu e-ticaret sektörüne yönelik "Dijital Afrika" projesi de Afrika'nın potansiyel imajını destekler mahiyettedir. Bu proje neticesinde Etiyopya'nın e-ticaret açısından bir merkez olması beklenmektedir (Getachew, 2019). Uzay çalışmaları ve dijitalleşmeye yönelik inovatif yaklaşımlar Afrika'ya yönelik geleneksel algıyı kırmak açısından önemlidir.

Afrika kıtası Harita 1'de de görüleceği üzere önemli yeraltı kaynaklarına sahiptir. Yeraltı kaynaklarının zenginliği Afrika'nın tarihî ve yaşayan imajlarını açısından önemli bir konumdur. Yer altı kaynakları sömürgeciliği önemli bir unsuru olması itibarıyla Afrikalı devletlerin tarihî imaj ve kısmen de yaşayan imajında olumsuz kodla anılmaktadır. Ancak yeraltı kaynakları Afrikalı devletlerin ekonomik büyümesini olumlu etkileme potansiyeli itibarıyla potansiyel imajın da bir konusunu oluşturmaktadır. Doğal kaynakların bol miktarda olması genellikle "doğal kaynak laneti" açısından ekonomik büyümenin önünde bir engel (Kim ve Lin, 2017; Gylfason ve Zoega, 2006; Badeeb, Lean, ve Clark, 2017) olarak görülse de tersine yönelik -Afrikalı devletlerin örnek olarak analiz edildiği- çalışmalar (Daniele, 2011; Venables, 2016) da mevcuttur. Daniele, (2011, s. 568) Botswana'da, elmas madeninin büyümeyi sürdürdüğü ve insan gelişimi standartlarında göreceli bir iyileşme sağladığı, Ekvator Ginesi'nde ise petrolün etkileyici bir oranda ekonomik büyümeyi artırdığı sonuçlarına ulaşmıştır. Diğer bir çalışmada Venables (2016, s. 165) kaynak zengini tüm ekonomilerin büyüme performansının genel olarak zayıf olduğunu ancak birkaç ülkenin iyi performans gösterdiğini ifade ederken, bu ülkelerden birisi olarak Botswana'yı vurgulamıştır. Bu örneklerden de görüleceği üzere yeraltı kaynakları Botswana ve Ekvator Ginesi örneklerinde olduğu gibi diğer Afrika devletleri açısından da geleceğe yönelik bir potansiyel barındırdığı söylenebilir.

Harita 1

Afrika Doğal Kaynaklar Haritası

Kaynak: Anadolu Ajansı, (2017).

Dünyadaki teknolojik ilerleme açısından Afrika, var olan yer altı kaynakları itibarıyla bir potansiyel barındırmaktadır. Zira dünyanın geleceğinde etkili olacak olan teknolojiler için gerekli metal ve mineraller Afrika'da bol miktarda bulunmaktadır. Afrika, akıllı telefonlar, elektrikli araçlar, pil depolama, yeşil hidrojen, jeotermal enerji, güneş enerjisi, gibi yenilenebilir ve düşük karbonlu teknolojiler için önemli olan dünya maden rezervlerinin %30'unu bünyesinde barındırmaktadır. Dünya Bankası'na göre küresel talepte beklenen artışın karşılanması için lityum, grafit ve kobalt gibi mineral ve metallerin üretiminin 2050 yılına kadar yaklaşık % 500 artması gerekmektedir. Bunun, Afrika'nın kaynakları olmadan başılamayacağı düşünülmektedir (Mo İbrahim Foundation, 2023a, s. 21).

Sahra-altı Afrika ülkelerinin ön plana çıktığı madenler şu şekildedir: 2020 yılı itibarıyla; Namibya dünyanın en büyük ikinci uranyum cevheri ihracatçısı, Zambiya dünyanın bir numaralı rafine edilmemiş bakır ihracatçısı, Zimbabve dünyanın en büyük üçüncü krom cevheri ihracatçısıdır. 2021 yılı itibarıyla ise; Mozambik dünyanın üçüncü büyük grafit üreticisi, Gabon dünyanın en büyük ikinci manganez üreticisidir. Ayrıca Kongo Demokratik Cumhuriyeti dünya kobalt üretiminin %70'inden fazlası, Gine dünyanın en büyük boksit rezervine, Güney Afrika Cumhuriyeti dünyanın platin grubu metal rezervlerinin % 90'ına, Mali 840.000 ton lityum kaynağına sahiptir (Mo İbrahim Foundation, 2023a, s.21).

Sonuç

Sömürgecilik esasında asimetrik bir ilişki biçimidir. Maddi güç unsurları bakımından görece üstün olan devletin, zayıf olan devlete yönelik tesis ettiği tahakküm sistemini esas alan bir faaliyettir. Afrika, maddi güç unsurlarından yoksun olmaktan ziyade sömürgeci devletlere nazaran maddi güç unsurlarını kullanabilme kabiliyeti zayıf olan devletlerden müteşekkil bir kıtadır. Çalışmada Afrikalı devletlerin geleceğe yönelik güç unsurlarından mülhem potansiyel imajının Afrikalı devletleri kalkındırıcı rolü sorgulanmıştır. Zira bu unsurlar Afrikalı devletlerin kalkınmasını sağlamasıyla ortaya çıkacak olan ekonomik ve siyasi güç, devletlerin daha da güçlenmesini ve uluslararası itibarlarının artmasını sağlayacaktır. Nihayetinde sömürgecilik eksenli geleneksel asimetrik ilişki biçimi eşitler arası, saygı temelli yaklaşımla daha da simetrik hale gelecektir.

Tarihî imajında baskın konumda, yaşayan imajının ise bir parçası olan sömürgeci yaklaşımlara yönelik olası bir itiraz, Afrika'nın potansiyeli itibariyle mümkün görünmektedir. Afrika'nın devam edegelen sömürgeci düzene engel olmak ve bir itiraz sunmak için birçok potansiyeli mevcuttur. Bunların başında ise nüfus potansiyeli gelmektedir. Ancak şu da bir gerçektir ki doğru değerlendirilmediği takdirde kalkınmaya ortak olamayan genç nüfus, Afrika için toplumsal sorunları da beraberinde getiren büyük bir riski de barındırmaktadır. Afrika'nın genç ve dinamik nüfusu gelecek açısından ekonomik büyüme ve kalkınma fırsatı da sunacaktır. Afrika ekonomik kalkınma için geleneksel yolu izlemeden ileri teknolojilere geçiş yapabilir. Afrika'nın telefonda geleneksel sabit hat teknolojisini aşarak doğrudan cep telefonuna geçtiği gibi ileri teknolojilere yapacağı bir geçiş çok ciddi atılımları beraberinde getirecektir. Sömürgecilik, sadece dünyanın Afrikalı devletlere bakışıyla değil bu devletlerin benlik imajıyla da ilgili bir durumdur. Bundan kaynaklı olarak Afrikalı devletlerin benlik imajında da olumlu kodların olması uluslararası itibarı açısından elzemdir. Bu hususta Afrika'da geleceğe yönelik vizyon çalışmaları mevcuttur. Afrika geleceğin teknolojilerinde ihtiyaç duyulacak yeraltı kaynakları bakımından zengin bir kıtadır. Bu kaynaklar her ne kadar tarihî ve yaşayan imaj açısından olumlu kodlarla anılmasa da Botsvana ve Ekvator Ginesi örneklerinde olduğu gibi kalkındırıcı rol oynaması itibariyle potansiyel imajın bir parçası olabilir. Afrika küresel iklim değişikliğinden kaynaklı olarak dünyanın düşük karbon kullanımına geçişinde ihtiyaç duyacağı yenilenebilir enerji açısından da zengin bir kıtadır. Bu doğrultuda fosil yakıtlara alternatif olarak görülen yeşil hidrojen bakımından uygun maliyetli tedarikçi olma pozisyonu, Afrika'ya bir potansiyel sunmaktadır. Bakir topraklara sahip olması bakımından Afrika, gelecekte dünyanın tarımsal ihtiyacını karşılama potansiyeline sahiptir.

Nihayetinde Afrika'nın tarihî ve yaşayan imajlarındaki var olan sömürgecilik Afrika'nın potansiyellerini iyi kullandığı takdirde bertaraf edilebilir. Afrika'nın tarihini ve bugünü tahrir eden sömürgeci ve sömürge ardılı yaklaşımların gelecekte de olmaması için uluslararası imajında var olan sömürü unsurlarını yok etmesi gerekmektedir. Afrikalı devletler dünyanın birçok yerinde olmayan ekonomik ve toplumsal zenginliği bünyesinde barındırmaktadır. Bu zenginliklerin sunmuş olduğu potansiyel, verimli kullanıldığı takdirde uluslararası imajını olumluya çevirebilir. Afrikalı devletlerin uluslararası imajının olumluya çevrilmesi yalnızca öteki imajı ile mümkün değildir. Afrikalı devletler evvela kendi benlik imajında da olumlu kodlara sahip olmalıdır. Kendini nasıl gördüğü, dünyada ne yaptığı, tarihini nasıl gördüğü, dünya siyasetindeki güçleri ve sınırlılıkları hakkındaki algılarla ilgili olan benlik imajı açısından Afrikalı devletler olumlu kodlara yönelmelidir. Sömürgecilik tarihte “aşağılayıcı bir dönem” ve ulusal kimlikleri yozlaştırıcı bir unsur olarak var olmuştur. Ancak Afrika'nın

sömürgecilik harici köklü bir tarihi olduğu ve ulusal kimliklerini oluşturan çok zengin kültür, gelenek, dil v.b. toplumsal unsurları barındırdığı unutulmamalıdır.

Bu çalışmada Afrika kıtasına yönelik yer yer bütüncül ifadeler olsa da kıta 54 ülkeden oluşmakta ve birçok çeşitliliği barındırmaktadır. Kıtadaki her devletin benzer potansiyele sahip olduğunu söylemek güçtür. Çalışmada Afrikalı devletlerin potansiyel imajı bazı örnek ülkeler üzerinden açıklanmıştır. Ancak Afrikalı devletlerin uluslararası imajları hakkında ülkelerin münferit olarak ele alındığı daha teferruatlı araştırmalara ihtiyaç vardır.

Yazarların Katkı Düzeyleri: M.A. %100

Etik Kurul Onayı: Etik kurul onayı gerektiren bir çalışma değildir.

Finansal Destek: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması: Çalışmada herhangi bir çıkar çatışması yoktur.

Author Contributions: M.A. 100%

Ethics Committee Approval: This study does not require ethics committee approval.

Financial Support: The study did not receive financial support.

Conflict of Interest: There is no conflict of interest in the study.

Kaynakça

Acemoglu, D., & Robinson, J. A. (2010). Why is Africa poor?. Economic history of developing regions, 25(1), 21-50. <https://doi.org/10.1080/20780389.2010.505010>

AFRICOM. (t.y.). About the command. <https://www.africom.mil/about-the-command>

Africa Union. (t.y.). Agenda 2063: The Africa we want. <https://au.int/en/agenda2063/overview>

Aksünger, S. (2024, 11 Ocak). Güney Afrika'nın İsrail'e karşı açtığı "soykırım" davasına destek açıklamaları hızla artıyor Anadolu Ajansı <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/guney-afrikanin-israile-karsi-actigi-soykirim-davasina-destek-aciklamalari-hizla-artiyor/3105824>

Alexander, M. G., Levin, S., & Henry, P. J. (2005). Image theory, social identity, and social dominance: Structural characteristics and individual motives underlying international images. Political psychology, 26(1), 27-45. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9221.2005.00408.x>

Ametbek, D. (2017). Perception and image theory of international relations Ankasam. https://www.ankasam.org/perception-and-image-theory-of-international-relations/?lang=en#_edn5

Anadolu Ajansı (2017, 26 Temmuz). Afrika doğal kaynaklar haritası. <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/6573>

- Andjembe Etogho, E. B., Eben, S. E. M., & Dalton, A. L. (2022). French Neocolonialism in Africa: Historical overview and summary of current events. *American Journal of Economics and Sociology*, 81(5), 829-849. <https://doi.org/10.1111/ajes.12493>
- Antwi-Boateng, O. (2017). New World Order Neo-Colonialism: A contextual comparison of contemporary China and European Colonization in Africa. *Journal of Pan African Studies*, 10(2), 177-195. [/www.jpanafrican.org/docs/vol10no2/10.2-13-Antwi-Boateng.pdf](http://www.jpanafrican.org/docs/vol10no2/10.2-13-Antwi-Boateng.pdf)
- Ataöv, T. (2010). *Emperyalizmin Afrika Sömürüsü*, İleri Yayınları.
- Ateş, M. (2022). Afrika’da İngiliz sömürgeciliği ve sömürge sonrası dönemde ilişkiler. Orion Akademi.
- Athow, B., & Blanton, R. G. (2002). Colonial style and colonial legacies: Trade patterns in British and French Africa. *Journal of Third World Studies*, 19(2), 219–241. <https://www.jstor.org/stable/45194064>
- Badeeb, R. A., Lean, H. H., & Clark, J. (2017). The evolution of the natural resource curse thesis: A critical literature survey. *Resources Policy*, 51, 123-134. <https://doi.org/10.1016/j.resourpol.2016.10.015>
- BBC Türkçe. (2024, 1 Mayıs). Türkiye, Güney Afrika’nın İsrail’e karşı açtığı soykırım davasına müdahil olacak. <https://www.bbc.com/turkce/articles/cv2xnrryxnwo>
- Beach, L. R., & Mitchell, T. R. (1987). Image theory: Principles, goals, and plans in decision making. *Acta psychologica*, 66(3), 201-220. [https://doi.org/10.1016/0001-6918\(87\)90034-5](https://doi.org/10.1016/0001-6918(87)90034-5)
- Bilali, R. (2010). Assessing the internal validity of image theory in the context of Turkey-US Relations. *Political Psychology*, 31(2), 275-303. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9221.2009.00752.x>
- Blanton, R., Mason, T. D., & Athow, B. (2001). Colonial style and post-colonial ethnic conflict in Africa. *Journal of Peace Research*, 38(4), 473-491. <https://doi.org/10.1177/0022343301038004005>
- Bos, J. M. (2023, 17 Mayıs). Africa drives global urbanization DW. <https://www.dw.com/en/africa-drives-global-urbanization/a-65653428#:~:text=Around%202033%2C%20the%20balance%20will,of%20Africa%27s%20most%20urbanized%20regions>
- Boulding, K. E. (1959). National images and international systems. *Journal of conflict resolution*, 3(2), 120-131. <https://doi.org/10.1177/002200275900300204>
- Brautigam, D. (2019). A critical look at Chinese ‘debt-trap diplomacy’: the rise of a meme, *Area Development and Policy*, 5(1), 1-14. <https://doi.org/10.1080/23792949.2019.1689828>
- Breuer, J. (2017). Two Belts, One Road? The role of Africa in China’s Belt & Road initiative. *Blickwechsel*, https://www.asienhaus.de/uploads/tx_news/Blickwechsel_OBOR-Afrika_01.pdf

- Chellaney, B. (2017, 23 Ocak). China's Debt-Trap Diplomacy Project Syndicate. <https://www.project-syndicate.org/commentary/china-one-belt-one-road-loans-debt-by-brahma-chellaney-2017-01>
- Craven, M. (2015). Between law and history: the Berlin Conference of 1884-1885 and the logic of free trade. *London Review of International Law*, 3(1), 31-59. <https://doi.org/10.1093/lril/lrv002>
- Daniele, V. (2011). Natural resources and the 'quality' of economic development. *The Journal of Development Studies*, 47(4), 545-573. <https://doi.org/10.1080/00220388.2010.506915>
- Darnal, A. (2023, 9 Kasım). The Future of BRICS: Between objectives and challenges Stimson. <https://www.stimson.org/2023/the-future-of-brics-between-objectives-and-challenges/>
- Eren, M. V. (2020). Nüfus artışı ile kalkınma arasındaki ilişki: Sahra-Altı Afrika ülkeleri üzerine ampirik bir analiz. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 27, 141-158. <https://doi.org/10.18092/ulikidince.586948>
- Ermağan, İ. & Ateş, M. (2022). Çin'in Afrika politikası. içinde M. H. Caşın, S. Kısacık ve C. Donduran (Ed.), 21. yüzyılda bütün boyutlarıyla Çin Halk Cumhuriyeti içinde (ss. 827-864). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Euronews. (2023, 29 Aralık). Güney Afrika, Uluslararası Adalet Divanında İsrail aleyhine 'Gazze'de soykırım' davası açtı <https://tr.euronews.com/2023/12/29/guney-afrika-uluslararasi-adalet-divaninda-israil-aleyhine-gazgede-soykirim-davasi-acti>
- European Commission. (2022, 5 Ekim). Africa's growth potential. https://knowledge4policy.ec.europa.eu/foresight/africas-growth-potential_en
- Faye, M. (2023, 18 Eylül). Les pays qui accueillent encore des bases militaires françaises en Afrique, et pourquoi. *BBC News Afrique*. <https://www.bbc.com/afrique/articles/cpdm7jg0yd2o>
- Ferragamo, M. (2024, 12 Aralık). What Is the BRICS group and why is it expanding? Council on Foreign Relations. <https://www.cfr.org/background/what-brics-group-and-why-it-expanding>
- Ferreira, S. L., & Donaldson, R. (2014). Global imaging and branding: source market newspaper reporting of the 2010 Fifa World Cup. *Tourism Review International*, 17(4), 253-265. <https://doi.org/10.3727/154427214X13910101597166>
- Ferro, M. (2017). Sömürgecilik Tarihi, İmge Kitabevi. (Orijinal eserin yayın tarihi 1997).
- FOCAC. (2023, 30 Haziran). Economic Watch: China-Africa trade index debuts, indicating strong growth. Focac. http://www.focac.org/eng/zfzs_1/202306/t20230630_11105868.htm#:~:text=China%20is%20Africa%27s%20largest%20trading,billion%20U.S.%20dollars%20in%202022
- Future Africa (t.y.). About future Africa. <https://www.futureafrica.science/about-us/>

Galal, S. (2024, Ocak 31). Distribution of young people in Africa 2000-2040, by educational level Statista.

<https://www.statista.com/statistics/1233376/distribution-of-young-people-in-africa-by-educational-level/#statisticContainer>

Getachew, A. (2019, 25 Kasım). Jack Ma inaugurates e-commerce platform in Ethiopia Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/en/africa/jack-ma-inaugurates-e-commerce-platform-in-ethiopia/1655220>

Gilbert, E., & Reynolds, J. T. (2016). Dünya Tarihinde Afrika. Küre Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 2012).

Gilpin, S. I. (2023). China, Africa and the International Aid System: A Challenge to (the Norms Underpinning) the Neoliberal World Order? *Journal of Asian and African Studies*, 58(3) 277-297. <https://doi.org/10.1177/00219096211063804>

Goldstone, J. A. (2019, 14 Ocak). Africa 2050: Demographic truth and consequences. Hoover Institution. <https://www.hoover.org/research/africa-2050-demographic-truth-and-consequences>

Goldstone, J. A. & May, J. F. (2023, 18 Mayıs). The global economy's future depends on Africa. *Foreign Affairs*. <https://www.foreignaffairs.com/africa/global-economys-future-depends-africa>

Gueye, M. (2017, 6 Mart). Sömürgeciliğin laneti ve köleliğin para birimi: CFA Frankı. AFAM Afrika Araştırmacıları Derneği. <https://afam.org.tr/somurgeciligin-laneti-koleligin-para-birimi-cfa-franki/>

Gylfason, T., & Zoega, G. (2006). Natural resources and economic growth: The role of investment. *World Economy*, 29(8), 1091-1115. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9701.2006.00807.x>

Harshe, R. (1980). French Neo-Colonialism in Sub-Saharan Africa. *India Quarterly*, 36(2), 159-178. <https://doi.org/10.1177/097492848003600202>

Hazar, N. (2016). Türkiye Afrika ilişkileri. Akçağ.

Herrmann R. K. (2013). Perceptions and Image Theory in International Relations. L. Huddy, D. O. Sears, J. S. Levy (Ed.), *The Oxford handbook of political psychology içinde* (ss. 334-363). Oxford University Press.

Herrmann, R. K., & Fischerkeller, M. P. (1995). Beyond the enemy image and spiral model: cognitive –strategic research after the cold war. *International organization*. 49(3), 415-450. <https://doi.org/10.1017/S0020818300033336>

Hirsch, A. (2013, 3 Ekim). Gambia quits the Commonwealth. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2013/oct/03/gambia-quits-commonwealth-yahya-jammeh>

Hurley ve diğerleri. (2018, Mart). Examining the debt implications of the Belt and Road Initiative from a policy perspective. Center for Global Development. Policy Paper 121.

IMF. (2023). At a Crossroads: Sub-Saharan Africa's economic relations with China. in Regional economic outlook: Sub-Saharan Africa—light on the horizon?. Washington DC.

Jervis, R. (2017). How statesmen think. Princeton University Press.

Kaplowitz, N. (1990). National self-images, perception of enemies, and conflict strategies: Psychopolitical dimensions of international relations. *Political Psychology*, 11(1), 39-82. <https://doi.org/10.2307/3791515>

Karagöz Yerdelen, B. (2017). Uluslararası İlişkilerde İmaj Kavramı ve Batı nostaljisindeki bir aksaklık olarak Türk İmajı. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 35, 43-63. <https://doi.org/10.17498/kdeniz.330875>

Karagöz, H. (2021). Nüfus yaşlanmasının ekonomik büyüme üzerindeki etkileri: OECD ülkeleri örneği. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(42), 1544-1565. <https://doi.org/10.46928/iticusbe.987104>

Kavas, A. (2024, 17 Eylül). Afrika uzayda da kalkınma yarışında. *İstanbul Ticaret Gazetesi*. <https://istanbulticaretgazetesi.com/yazar-haber/afrika-uzayda-da-kalkinma-yarisinda>-Kerr, G. (2021). Kısa Afrika Tarihi. Say Yayınları.

Khapoya, V. B. (2015). The African experience. Routledge.

Kieh, G. K. (1992). The roots of western influence in Africa; An analysis of the conditioning process. *The Social Science Journal*, 29(1), 7–19. [https://doi.org/10.1016/0362-3319\(92\)90013-8](https://doi.org/10.1016/0362-3319(92)90013-8)

Kim, D. H., & Lin, S. C. (2017). Natural resources and economic development: new panel evidence. *Environmental and resource economics*, 66, 363-391. <https://doi.org/10.1007/s10640-015-9954-5>

Langan, M. (2017). Neo-colonialism and the poverty of development in Africa. Springer.

Lassou, P. J., Hopper, T., Tsamenyi, M., & Murinde, V. (2019). Varieties of neo-colonialism: Government accounting reforms in Anglophone and Francophone Africa—Benin and Ghana compared. *Critical Perspectives on Accounting*, 65, 1-22. <https://doi.org/10.1016/j.cpa.2019.01.003>

Michelman, F. (1995). French and British colonial language policies: A comparative view of their impact on African literature. *Research in African Literatures*, 26(4), 216-225. <https://www.jstor.org/stable/3820239>

Mintz, A., & DeRouen Jr, K. (2010). Understanding foreign policy decision making. University Press. Mo Ibrahim Foundation. (2023a, Nisan). Global Africa: Africa in the World and the World in Africa. <https://mo.ibrahim.foundation/research/data-stories/global-africa>

Mo İbrahim Foundation. (2023b, Temmuz). Global Africa: Africa in the World and the World in Africa. <https://mo.ibrahim.foundation/research/data-stories/global-africa>

Neack, L. (2019). Studying foreign policy comparatively: Cases and analysis. Rowman ve Littlefield .

Nkrumah, K. (1965). Neo-colonialism: The Last stage of imperialism. Nelson.

Nyoni, T. & Bonga, W. G. (2017). Population Growth in Zimbabwe: A Threat to Economic Development?. Journal of Economics and Finance, 2(6), 29-39. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2997512

Ocheni, S., & Nwankwo, B. C. (2012). Analysis of colonialism and its impact in Africa. Cross-cultural communication, 8(3), 46-54. <http://dx.doi.org/10.3968/j.ccc.1923670020120803.1189>

OECD/UN ECA/AfDB (2022). “Africa’s urbanisation dynamics 2022: The economic power of Africa’s cities, West African studies”, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/3834ed5b-en>.

Okon, E. E. (2014). Christian missions and colonial rule in Africa: Objective and contemporary analysis. European Scientific Journal, 10(17), 192-209. <https://doi.org/10.19044/esj.2014.v10n17p%25p>

Okur, İ. (2009). Afrika Zengin Ama Yoksul, Okursoy Yayınları.

Özdemirci, A., & Önder, H. B. (2018). Uluslararası halkla ilişkiler yoluyla ülke algısı ve imajı oluşturmak: Almanya’da Türkiye algısı ve imajı üzerine ampirik bir araştırma (2010-2013). Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, 17(1), 61-98. <https://doi.org/10.32450/aacd.457830>

Parker, S. & Chefitz, G. (2018, Mayıs). Debtbook Diplomacy. Belfer Center. Cambridge.

Patrick, S. (2024, 9 Ekim). BRICS Expansion, the G20, and the Future of World Order. Carnegie Endowment for International Peace, <https://carnegieendowment.org/research/2024/10/brics-summit-emerging-middle-powers-g7-g20?lang=en>

Rahaman, S., Yeazdani, R., & Mahmud, R. (2017). The untold history of neocolonialism in Africa (1960-2011). History Research, 5(1), 9-16. <https://doi.org/10.11648/J.HISTORY.20170501.12>

Reuters, (2018, 3 Ocak). Nigeria agrees \$550 million satellite deal with China, <https://www.reuters.com/article/world/nigeria-agrees-550-million-satellite-deal-with-china-idUSKBN1ES1FZ/>

Rodney, W. (2015). Avrupa Afrika’yı Nasıl Geri Bıraktı. Dipnot Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 2012).

Roskin, M. G. & Berry N. O. (2015). Uluslararası İlişkiler: Uİ'nin Yeni Dünyası. Adres Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1992).

Sarı, B. (2020). AFRICA: A Constant Battlefield of Great Power Rivalry. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22(1), 74-97. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ahbvuibfd/issue/54224/637875>

Sartre, J. P., Haddour, A., Brewer, S., & McWilliams, T. (2005). Colonialism and neocolonialism. Routledge.

Su, X. (2017, 9 June). Why Chinese infrastructure loans in Africa represent a brand-new type of Neocolonialism. The Diplomat. <https://thediplomat.com/2017/06/why-chinese-infrastructural-loans-in-africa-represent-a-brand-new-type-of-neocolonialism/>

Sylla, N. S. (2020, 1 Haziran). The Franc zone, a tool of French Neocolonialism in Africa. Jacobin. <https://jacobin.com/2020/01/franc-zone-french-neocolonialism-africa>

Şahin, B. (2022). Afrika'da kalkınma sorunu ve farklılaşan uluslararası yardımlar. içinde Şahin, B. Colosio, V. Ve Bayram, M. (Ed.), Afrika'da politika ve Uluslararası İlişkiler. (ss. 237-263). Nika Yayınları.

Tamçelik, S. (2017). Amerika Birleşik Devletleri'nin Afrika politikası. içinde H. Çomak ve diğerleri (Ed.), Afrika Politikası. (ss. 571-589). Beta Basım.

Tandoğan, M. (2018, 21 Eylül). Çin'in borç diplomasisi ve Afrika. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/cin-in-borc-diplomasisi-ve-afrika/1260770#>

Tartiyus, E. H., Dauda, M. I. & Peter, A. (2015). Impact of population growth on economic growth in Nigeria (1980-2010). Journal of Humanities and Social Science, 20(4), 115-123. https://cedsjournal.com/home/articles/volume3/CEDS_JEIR6479E61E26ECC_IMPACT_OF_POPULATION.pdf

Tepeciklioğlu, E. E. (2014). Amerika Birleşik Devletleri'nin Afrika politikası. içinde İ. Ermağan, (Ed.), Dünya Siyasetinde Afrika 1. (ss. 73-102). Nobel Akademik Yayıncılık.

Tepeciklioğlu, E. E. (2015). Rusya'nın Afrika politikası. içinde İ. Ermağan (Ed.), Dünya Siyasetinde Afrika. (ss. 35-60). Nobel Akademik Yayıncılık.

The Economist. (2022, 14 Şubat). What have French forces achieved in the Sahel? The Economist. <https://www.economist.com/the-economist-explains/2022/02/14/what-have-french-forces-achieved-in-the-sahel>

Thuku, G. K., Paul, G. & Almadi, O. (2013). The Impact of population change on economic growth in Kenya. International Journal of Economics and Management Sciences, 2(6), 43-60.

Turok, I. (2024, 5 Şubat). Rethinking urbanisation and economic development. İIED, <https://www.iiied.org/rethinking-urbanisation-economic-development>

U.S DEPARTMENT OF STATE. (2022, 8 Ağustos) Secretary Antony J. Blinken and South African Minister of International Relations and Cooperation Naledi Pandor at a Joint Press Availability. <https://www.state.gov/secretary-antony-j-blinken-and-south-african-minister-of-international-relations-and-cooperation-naledi-pandor-at-a-joint-press-availability/>

UN. (2022). World Population Prospects 2022. United Nations Department of Economic and Social Affairs, New York.

UNCTAD. (2023). The Potential of Africa to Capture Technology-Intensive Global Supply Chains. United Nations Conference on Trade and Development, Economic Development in Africa Report 2023, Cenevre.

Ülker, E. (2016). Yoksulluktan umuda Afrika ekonomisi. Siyasal Kitabevi.

Venables, A. J. (2016). Using natural resources for development: why has it proven so difficult?. Journal of Economic Perspectives, 30(1), 161-184. <http://dx.doi.org/10.1257/jep.30.1.161>

Vengroff, R. (1975). Neo-colonialism and policy outputs in Africa. Comparative Political Studies, 8(2), 234-250. <https://doi.org/10.1177/001041407500800207>

Voss, J. & Dorsey, E. (1992). Perception and International Relations: An Overview. içinde S. Eric ve H. Valerie (Ed.), Political Psychology and Foreign Policy (ss. 3-30). Routledge.

Yılmaz, S. (2016). Afrika’da büyük güç mücadeleleri: Yeni Emperyalizm. içinde İ. Ermağan (Ed.), Dünya Siyasetinde Afrika 3. (ss. 85-113). Nobel Akademik Yayıncılık.